

1999 – En oversigt

af Poul Juul Foss

Denne artikel vil i særlig grad kredse om forholdet mellem staten og folkekirken. Som iagttagelse af årets debat forekommer netop denne mig betydningsfuld. Ikke at det er en drøftelse af ny dato – allerede i forbindelse med vores første grundlov var den aktuel – men den er vitterlig blevet forstærket på det sidste som følge af grundlovsjubilæet. Jeg fokuserer dog ikke kun på kirkepolitiske og juridiske aspekter i omtalte sammenhæng. Perspektivet er videre og går længere ud. Den teologiske optik er den overordnede faktor.

Der eksisterer en udbredt tøven angående kirkens forhåndenværende situation, eller bedre: hvorledes vil udviklingen forme sig for det religiøse liv i Danmark i det nye årtusinde, hvor strukturer sandsynligvis vil brydes op og store forandringer er i vente? Alene et spørgsmål som sognenes svindende betydning som folkelige enheder vækker bekymring og i hvert fald eftertanke. Ikke mindre vigtigt er spørgsmålet, om stat og kirke fortsat kan leve sammen i en slags symbiose? Vil parterne gå fredeligt hver til sit? Eller vil vejene skilles, om end ikke radikalt, så i hvert fald organisatorisk sådan som i Sverige, men også således at flere friktionspunkter bliver aktuelle? I 1999 iagttog vi konkrete symptomer i retning af konfrontation. Det gjaldt således diskussionen om elektroniske kirkebøger og forholdet til de udefra kommende mennesker, flygtninge og asylansøgere. Ligeledes lægger de kirkelige højrefløjsorganisationer kursen om til i stigende grad at være menighedsdannende, fremfor blot at virke som missionsbevægelser inden for folkekirken.

Selvom vi retter blikket mod forholdet stat – kirke, må denne betragtning ikke foranledige til at antage en stærk optagethed af kirkelige forhold fra statsmagtens og samfundets side. Den politiske debat er kun i begrænset omfang henvendt på folkekirken. Årsagerne hertil kan være mange. Længe har man – også efter 1849 – betragtet kirken som en nødvendig og uopgivelig del af det danske samfund. Men mere og mere har den opfattelse trængt sig frem, at religion er

en privatsag eller et spørgsmål for den enkelte, uden at der af den grund i dag er tale om en marxistisk præget religionskritik. Følgelig lever den kirkelige problematik noget af en randtilværelse i den politiske sfære. Dertil kommer, at de mange tilflyttere fra andre lande har rokket ved den evangelisk-lutherske kirkeafdelings unikke stilling i Danmark. Der hersker – i hvert fald officielt – en stor tolerance over for andre religioner, og i sammenhæng hermed en mere relativistisk for ikke at sige skeptisk indstilling til folkekirkens trosgrundlag. I hvert fald har Kirkeligt Samfunds formand, universitetslektor Inge Lise Pedersen sikkert ret når hun i sin årsberetning udtalte: »Folkekirken er ikke længere en selvfølgelig sag. Hvis vi ønsker at den skal fortsætte, skal der slås for den.« Dansk Kirketiden (Dsk. Kt.) no. 20, s. 295 (s. 291-295).

Heller ikke kulturlivet, ordet taget i videste forstand, skænker folkekirken megen opmærksomhed. Det religiøse liv i Danmark lever også kulturelt en vinkeltilværelse. Et par kvikke biskopper kan tiltrække opmærksomheden i medierne. Men lige så gerne lader journalisterne enkelte præster føre sig frem, folk hvis seriøsitet er på laveste fællesnævner, men som kan udtrykke provokerende bemærkninger, som åbenbart må interesse en del mennesker. I det kulturelle liv er der næppe andre end universitetslektor Jørgen I. Jensen, der vækker gehør. Ja, det kan fornemmes som kirken repræsenterer en subkultur; et indtryk der forstærkes når højmesser fastelavnssøndag i gudstjenestelisterne annonceres som børneforestillinger med slåen katten af tønden og kåring af kattekonger og kattedronninger. Sommetider føler man, at præsterne og menighedsrådene tror, at børn så vel som voksne kun kan bringes i kirke ved hjælp af tant og fjas. Et ubesvaret spørgsmål synes at være, hvor grænsen går mellem aktivismens iver for på den ene side at forene mennesker i fællesskaber der er uden, eller kun har en spinkel, forbindelse med klassisk kristendom, og samtidig skabe samling om folkekirkens ordinære gudstjenester/kristendomsforståelse. Men som provst Verner Tranholm-Mikkelsen meget præcist formulerede problematikken: »Populisme kan kun camouflere menighedens og gudstjenestens degeneration.« Formandens mundtlige beretning på DMSs repræsentantskabsmøde. Dansk missionsblad no. 2, s. 17 (s. 15-17). At der også er mere positive ting at sige om kirkelivet vil imidlertid fremgå af min artikel.

De dannede og toneangivende gider vist knapt nok *foragte* folke-

kirken. Den brandesianske hadefuldhed kommer ikke tit til syne. Det turde være symptomatisk, at Danmarks mest seriøse ugeblad Weekendavisen ikke ofrer kirkelivet ret megen opmærksomhed. Et andet symptom er vel nok de politiske partiers medlemsblade, der trods omhyggelig gennemlæsning syntes at være lidet engageret af det kirkelige og religiøse liv i Danmark. At der eksisterer et religiøst røre udenfor de etablerede kirkesamfund er et bredt kendt faktum af lidt ældre dato. Kristeligt Dagblad (KD), Weekendavisen og medierne i øvrigt, har da også lejlighedsvis søgt at tage tidens religiøse puls ved at beskrive mere eller mindre alternativ religiøsitet. Ikke sjældent kan man her og der høre mere eller mindre diffuse udtalelser om at der er for lidt spiritualitet i folkekirken. Utvivlsomt har sp. Niels Underbjerg ret i, at danskerne efter at have tabt fornemmelsen for den kristne ordskat er blevet præget af teosofiens udgave af østlig religiøsitet. KD 0805. For denne undersøgelse spiller spirituelle enkeltoplevelser og løse grupperinger indenfor newage-miljøerne imidlertid en beskeden rolle. At folkekirken som den etablerede kirke med et højt serviceniveau stadig tæller hovedparten af den danske befolkning, ca. 85%, er et faktum. Men hvor længe mon – tør man spørge – med blikket rettet mod Tyskland, hvor den evangeliske kirke oplever en masseflugt fra ungdommens side.

Stat og kirke

Der hersker en stemning blandt ikke så få gejstlige, teologer, lægfolk og ikke-kirkelige mennesker, som antyder at en adskillelse mellem stat og kirke ikke vil være den store ulykke for folk og kirke. Fra kirkens top, det vil sige kirkeminister, Folketingets flertal, og biskopperne, tales der dog med forsigtig røst, og konkrete tiltag til et sådant skridt synes man foreløbig ikke at være indstillet på. Der eksisterer også en angst for at adskillelsen mellem kirke og stat vil kunne gøre afstanden mellem folket og kirken endnu større. Fra visse yderfløje er man dog mere principfaste. Socialistisk Folkeparti og Enhedslisten er indstillet på adskillelse. Højrefløjspræster og lægfolk har længe udtalt sig i samme retning, naturligvis ud fra en helt anden synsvinkel; således fandt sp. Jørgen Sejergaard en separation i sin orden, fordi den ville sætte en stopper for statens utidige blanden sig i folkekirkens anliggender med dén skjulte dagsorden at underminere bekendelsestro kristendom. Og p.t. er staten helt klart

indifferent over for bibelske levereregler og betragter nærmest kirken som en del af julepynten. KD 1401. Det er jo kendt, at højrefløjsansøgere til præsteembeder kan have betydelige vanskeligheder med at få stilling. Disse folks dilemma er uviljen mod kvinder som præster og ulyst til at vie fraskilte, hvor menighedsrådene oftest stiller sig afvisende over for holdninger af den art. Fra nævnte fløjs side føler man, at det er småt med frisindet fra den etablerede kirkes side. Og hvis det blev komplet umuligt for disse folk at komme i betragtning som ansøgere til folkekirkens embeder, så ville det, blev der sagt, være uladsiggørligt at forblive i denne kirke. Cand. theol. Leif Andersen i Vennebladet (Menighedsfakultetets blad) nr. 4-5. Mere tydeligt kan tanken om et skisma mellem staten og en del af menigheden vistnok ikke formuleres.

Den præstelige frihed kan i det hele taget opleves som truet. Professor Svend Andersen udtrykte prægnant denne problemstilling: »Folkekirken fremtræder i disse år stærkere end før som en institution, et statsligt »væsen«, der sætter snævre rammer for, hvad en præst kan tillade sig at sige og gøre.« SA: Teologistudiets retorik. Præsteforeningens Blad (Prf. Bl.) no. 7, s. 127 (s. 125-128). Just dette problem vil vi se nærmere på som væsentlig længere fremme.

I Kirkehistoriske Samlinger 1999, 1998 – *en oversigt*, s. 228f, nævnte jeg muslimers ønsker om selvstændige gravpladser. Planer der endnu ikke er realiseret, men stadig lever. Den 5. januar kunne Politiken (Pol.) oplyse, at en muslimsk præst var blevet deltidsansat ved Københavns Fængsler, altså ved en statsinstitution. Sammensteds hed det, at justitsministeren barsler med et forslag der lægger op til at gejstlige fra godkendte trossamfund kan slippe for at vidne ved straffesager.

Meget vigtigt er det naturligvis, hvorledes politikerne forholder sig til koblingen stat – kirke. Paragrafferne 4, 6, 66, 67, 68, 69 og 70 i grundloven omhandler kirke og religion. Den hyppigst citerede og vigtigste paragraf i den gældende lov er no. 4: »Den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten.« Men hvor længe vil den evangelisk-lutherske kirke i Danmark have status som folkets kirke, den faldende tilslutning taget i betragtning, og betyder »understøtter« i dag alene økonomisk support?

Grundlovsdebatten er for længst begyndt. En revision forekom-

mer nogle politiske grupper påkrævet, da den sidste grundlovsrevision skete i 1953 og meget er blevet anderledes i verden og i Danmark siden hen (man kan blandt andet tænke på optagetheden af menneskerettighederne). Dermed er folkekirken kommet ind i synsfeltet, og jo mere det danske samfund udvikler sig i multikulturel retning og inkorporeres i EU-sammenhænge, og jo mere globaliseringen tager til, desto mere forstærkes denne problematik. Kirkeminister (km) Margrethe Vestager (RV) fandt det dog ikke påkrævet at ændre grundlovens paragraffer angående folkekirken og religionsfriheden. Men religionsfrihed var ikke det samme som religionslighed, for så længe et overvældende flertal af den danske befolkning var medlemmer af folkekirken måtte denne kirkeafdeling indtage en særstilling til staten – forudsat at de andre religionssamfund havde fuld frihed til deres religionsudøvelse – hvad grundloven just sikrede. Med tilslutning noterede Vestager J.N. Madvigs ord fra 1849 (Madvig var kirke- og undervisningsminister på dette tidspunkt), at folkekirken skal »stå i et *friere* Forhold til Regjeringen end den *samme* Kirke, den evangelisk-lutherske, hidtil har staaet.« Den intention havde lovgiverne gennem tiderne efterlevet ved at holde sig fra indblanding i kirkens indre liv, og lade statsmagten afstikke ydre rammer for kirken. Heller ikke fandt Vestager en udbredt stemning for en kirkeforfatning. KD 3001.

I en udsendelse 1004 i DRs P 1 udtalte Vestager, at en adskillelse af kirken fra staten ville skabe et for snævert rum, hvor politiske holdninger og bestemte trosopfattelser ville blive sat på dagsordenen for at konsolidere kirkens position i samfundet. Hun opfattede det som en misforståelse, at kirken skulle blive mere aktiv og engageret ved hjælp af en forfatningsændring. I den nuværende ordning var der netop plads til aktivister såvel som andre folks vurderinger af kirkens opgaver. Den forhåndenværende rummelighed sikrede tillige, at kirken ikke kunne tale med én røst, men at dens medlemmer frit formulerede sig ud fra den kristne kultur og religiøsitet, som der stort set var konsensus om. I samme udsendelse plæderede Vestagers partifælle mf. Jørgen Estrup omvendt for en separation mellem kirke og stat.

Pol., der år tilbage var nært knyttet til Det Radikale Venstre, og som stadig forfægter kulturradikalismen, var irriteret på Vestager, som ved flere lejligheder havde givet udtryk for ovenfor refererede holdning. Lederskribenten gjorde således ministeren opmærksom

på, at der i hendes partis program intet stod om folkekirke og kristendom. 0203.

Den kendte debattør og præst Johannes H. Christensen mente, at et brud mellem kirke og stat ville gøre folkekirken til en slags interesseorganisation, hvor magtmennesker ville overtage styret. Weekendavisen 31. marts – 8. april.

Biskop Karsten Nissen fandt den nuværende folkekirkeordning god, fordi den kunne rumme forskellige kirkeretninger i sig. En ophævelse af det gældende system ville medføre mindst tre forskellige kirkesamfund i Danmark. Nu eksisterede der muligheder for at føre fællessamtaler i mange sammenhænge. Men en forudsætning var, at staten respekterede kirken som kirke, og ikke påtog sig en overmyndighed. På den anden side skulle kirken ikke straks reagere negativt ved at afvise »alt, der kunne smage af statsliggørelse af folkekirken«. Weekendavisen, 26-30 marts.

Også Karsten Nissens kollega Jan Lindhardt holdt på statens ægteskab med kirken. Han fandt det i orden, at folketetinget havde den lovgivende myndighed i forholdet til kirken. Staten værnede om kirken, og kirken var vejviseren, når det gjaldt vores kristne kultur. Gik de to parter fra hinanden, ville kirken risikere at blive selvcentreret og stå uden solidaritet med det eksisterende, danske samfund, der udmærkede sig ved en homogen karakter, hvorfor religion og politik hos os ikke er helt adskilte størrelser. BT 2805.

Rektor Eberhard Harbsmeier så forbindelsen mellem folkekirken og staten som garanten for folkelighed og forkyndelsesfrihed. Det er den eksisterende ordning der forhindrer kirkens atomisering i forskellige grupper. Hele apparatet kaldte Harbsmeier en folkekirke »fra oven«. En folkekirke fra neden sikrede den nødvendige, fortløbende demokratiseringsproces fra 1849. Det teologiske Fakultets Studenterblad (København), Arken, no. 2, s. 13f.

Den 28. januar holdt folketetinget en grundlovsdebat. Påfaldende forekommer det mig, at folkekirken ikke blev nævnt med en stavelse af talerne i salen. Folketingstidende s. 3311-3353.

Ole Espersen, dr. jur. og menneskeretskommissær for Østersøområdet kritiserede i en rapport den danske lovgivning i religiøse anliggender. Således ankede han over, at ikke-folkekirkemedlemmer gennem skatten betaler til præstelønningerne. Han foreslog blandt flere ting, at staten betalte kirken for dens faktiske udgifter i forbindelse med civilregistreringen. Kritisabelt fandt Espersen det, at ale-

ne folkekirken blev støttet af staten økonomisk. Utilfredsstillende følte han det, at et udvalg under kirkeministeriet skulle definere kriterierne, når en trosretning søger statslig anerkendelse. Hertil referat i Pol. 0103. Espersens synspunkter viste sig i debatten som repræsentative for manges opfattelse af folkekirkens status.

Sp. Erik H. Bennetzen skrev i Menighedsrådenes Blad (Mr. Bl.) no. 2, s. 29, at den folkelige konneks til folkekirken aktuelt var så beskeden, at man måtte spørge om grundlovens § 4 fortsat burde gøres gældende. Ganske vist talte det formelle medlemskab her for, men det var ifølge Bennetzen en statskirkelig opfindelse, der ikke havde baggrund i en engageret holdning til kirken.

Medredaktør af det grundtvigske organ Dsk. Kt. cand. theol. Henrik Wigh-Poulsen opstillede i sit blad no. 11, s. 163, det problem, om hvor funktionelt folkekirken kan fungere i et samfund hvor det evangelisk-lutherske budskab for flertallet og dets politikere er en højst uklar størrelse, som man i stigende grad har erstattet med en stemningsreligiøsitet, og hvor kirken gælder for at være en serviceanstalt, hvor man ikke tjener sognet men menneskeheden.

Sp. Visti Christensen fandt at der absolut burde afholdes en folkeafstemning, der kunne afklare om den lutherske trosretning fortsat havde tilslutning fra majoriteten af den danske befolkning. Christensen følte, at km og skolen i høj grad havde svigtet kirkens interesser. I umindelige tider var der således intet væsentligt sket på de lovområder der havde kirken i fokus. Skolevæsenet havde med sin ligegyldighed over for kristendommen i den grad svigtet, »at det nærmer sig det kriminelle«. Ikke underligt at det danske folk var blevet afkristnet i stigende grad. Pol. kronikken 0510

Forskningsassistent Lene Kühle bemærkede, at religion ikke optog megen tid i folketetinget. Men hun konstaterede en stigning i tingets diskussion af religionsspørgsmål. Hun skelnede mellem kirkepolitik, der i høj grad var konsensus om, og »religionspolitik«; med sidste størrelse tænkte hun mere på kontroversielle spørgsmål der var dukket op i vores multikulturelle samfund, som f. eks. Islam, Scientology, astrologi, omskærelse af kvinder. På disse felter fremkom der ikke mange lovforslag, men de noget ustrukturerede diskussioner blandt folketingsmedlemmerne havde en vigtig informationsværdi på længere sigt. LK: Religion på den politiske dagsorden. Nyhedsbrev. Det teologiske Fakultet. Aarhus. no. 2. s. 63-67.

Mere bredt mente universitetslektor Hans Raun Iversen, at folke-

kirken ikke følte sig tilstrækkeligt anfægtet, og at den slet ikke beskæftigede sig med spørgsmål der vedrørte dens egen identitet som en faktor i det folk, som holdt sig på afstand af den etablerede kirke. Årsagen til anførte mangel på selvbesindelse fandt han i det statskirkelige apparat inklusive de statssikrede skattepenge. HRI: Hører sognemedhjælperne med til kristendommen? Prf. Bl. no. 4, s. 50-59, især s. 51f. Raun Iversen kunne også kalde folkekirken »verdens svageste monopolkirke« på grund af den ringe tilslutning til dens gudstjenester og aktiviteter, og fordi medlemmerne havde andre forventninger til kirkens brug end der lå i klassisk kirkeforståelse, og man i øvrigt var uenig i kirkelæren. HRI i temahæftet *Kulturkristendom og kirke*. Unitas forlag, artiklen *Kulturkristendom, kirkekristendom og karismatisk kristendom*, s. 9 (s. 6-43).

Folkekirkens grundlovssikrede rettigheder har til stadighed været en torn i øjnene på trossamfund uden for folkekirken. Det danske Baptistsamfund vedtog således på sit årsmøde en resolution, der understregede, at trods grundloven er lighedsprincippet ikke blevet gennemført endnu på det religiøse område. Der udtaltes forbavselse over, at politikere argumenterede for uligheden med henvisning til at majoriteten af befolkningen tilhørte folkekirken. Baptistsamfundet opfordrede de lovgivende instanser til at gøre noget ved grundlovens løfteparagraffer vedrørende folkekirken og andre trossamfund. Endvidere fandt man det utidssvarende, at man i et demokrati støttede et enkelt trossamfund. Civilregistreringen var en almen, ikke en kirkelig samfundsopgave. Endelig burde intet trossamfund have vielsesret med borgerlig gyldighed. Baptist, no. 31, s. 7.

Et klassisk tema er som bekendt konstellationen kristendom og militærvæsen. Et emne som selvfølgelig dybt berører forholdet stat – kirke. De første kristne indtog en pacifistisk holdning. Da kirken blev en del af establishment ændredes indstillingen. Men et pacifistisk kristendomssyn har man bestandig kunne konstatere i kirkens historie. Det er ikke en problematik der står højt på dagsordenen i disse år. Den langvarige krig på Balkan gav dog plads til nogle overvejelser. Biskop Kjeld Holm ville således ikke fordømme NATOs bombekampagne mod Serbien og præsident Slobodan Milosovic. Sidstnævnte sammenlignede han med Adolf Hitler. Som kristen skulle man ikke fravælge magtmidler herunder bomber mod terror, sådan som Milosovic udfoldede den i Kosovo, udtalte Holm til dagbladet Aktuelt 3103. De biskoppelige bemærkninger gav Ekstra Bla-

det (EB) anledning til nok engang at lufte sin forargelse over kirken og dens ledende skikkelser. Den bibelstærke lederskribent henviste blandt andet til Matthæusevangeliets kap. 26 v. 14, hvor Jesus befaler Peter at stikke sit sværd i skeden. Til forskel herfra hørte Holm til den grundtype af idealister der i historiens løb »har trukket et blodigt spor i den kærlige Guds og den gode sags tjeneste.« EB 0104.

Et velafbalanceret synspunkt på Balkankonflikten blev repræsenteret af orlogsprovst Claus Harms i en prædiken i Holmens kirke. Her understregedes det, at ingen kommer fra en krigssituation uskyldsren. Både militært og humanitært er vi som danskere medansvarlige og skyldige. Men der foreligger et medskyldigt engagement, hvor vi ikke må være passive. Og lige så lidt som mennesker ikke må umenneskeliggøres ved at være voldelige, lige så lidt må menneskeliv lægges øde gennem vold. Ankerkæden (Holmens sogneblad) no. 3, s. 4-5.

Domprovst Anders Gadegaard optrådte som krigsmodstander og talte bl.a. ved en demonstration i København 2304, ligesom han 0904 arrangerede en forbønsgudstjeneste i Københavns Domkirke for fred i Kosova.

Senere på året blev verdensoffentligheden optaget af problemerne i Kaukasus, da russisk militær rykkede ind i Tjetjenien. Folkekirkens Nødhjælps generalsekretær Christian Balslev Olesen kritiserede verdenssamfundet for at lukke øjnene for den tjetjenske befolknings lidelser på grund af en opportunistisk holdning til russerne. Pol. 0511.

Som antydet har menneskerettighedsproblematikken optaget sindene i disse turbulente år, hvor vi hører om krige, tortur og overgreb af alle slags i Europa og i verden. Kredsen omkring tidsskriftet Tidehverv har angrebet menneskerettighedsbegrebet, ofte med meget voldsomme vendinger; således mag. art. Monica Papazu, der med slavisk baggrund fordømte NATOs ovennævnte aktion der skete af angiveligt humanitære grunde: »Djævelen har opfundet »menneskerettighederne« for at så yderligere splid mellem menneskene, være et påskud for endnu mere ødelæggelse og had, forfalske virkeligheden og dysse samvittighederne i søvn.« Tidehverv no. 6, s. 115. Sp. Søren Krarup konstaterede, at efter at »det marxistiske djævelskab« var brudt sammen, trådte en vestlig humanisme og socialdemokratisme omgående til og »udviklede sine dæmoniske træk« og skabte en forkvaklet livsstil i menneskekærlighedens misbrugte navn. Tidehverv no. 7, s. 140.

MF Birthe Rønn Hornbech polemiserede ligeledes imod »menneskerettighedsreligionen«, som sammenbandede det åndelige og verdslige regimenter udfra en forestilling om at skabe et lovmæssigt fuldkomment menneske. En sådan opfattelse stred imod Danmarks kristne grundlov, der ikke forstod individet som retfærdigt og derfor satte grænser for øvrighedens magtudøvelse. Menneskerettighedsreligionen gav omvendt plads for tvang og ensretning. Grundloven ophævede ikke forskellighederne, medens menneskeretten forsøgte at ophæve forskellene, hvorved danskerne identitet som et demokratisk og kristent folk var truet. En særlig trussel så Rønn Hornbech i Islam som kristendommens modstander aktualiseret i vores aktuelle virkelighed i Danmark. KD 2412, kronikken.

Her over for tog Dansk Folkeparti stilling for kristendommen mod Islam. I en leder i partiets blad no. 4 med titlen *Det omvendte Korstog* stod der, at Nato med sine bombetogter havde fordrevet kristendommen fra Kosovo. Muslimerne havde fået en ny forbunds-fælle i deres offensiv mod den kristne verden. Danmark var medskyldig ved sin støtte med militære magtmidler.

Menighedsrådene

Mellem de skiftende kirkeministre og Landsforeningen for Menighedsrådsmedlemmer er der normalt en fin stemning. Foreningens formand Birthe Lund udtalte da også om Margrethe Vestager, at hun fra begyndelsen havde vist sig overordentlig dygtig som leder af sit ministerium. Mr. Bl., no. 1, s. 12.

Hvori menighedsrådenes indsats egentlig består er blevet diskuteret gennem årene. Er deres opgave kun administrativ? Eller betyder deres opgave med at bidrage til kirkens liv og vækst, at de skal opbygge et såkaldt aktivt menighedsliv. For sp. Bente Viuf at se, evnede de folkevalgte råd kun at beskæftige sig med ydre regler og effektivitetsfremmende foranstaltninger, medens der ikke var plads til »kristendom i praksis – til fællesskab og til feltarbejde, bare sådan lidt i Jesu fodspor«, stod der i Sammen (Samvirkende Menighedsspejlers blad), marts, s. 18, – bare sådan lidt kælent.

Birthe Lund kommenterede kirkens situation derhen, at det i dag måske ikke primært handlede om at få mennesker til at komme til gudstjeneste på søndagene. Det kunne være vigtigere, at kirken mødte folk i deres hverdag. Som eksempel på denne hverdagshold-

ning nævnte hun samarbejdet mellem skole og kirke. Desuden fandt hun det væsentligt, at kirken deltog i den løbende etiske debat om det moderne, voksne menneskes vilkår i samfundet. Hun fandt også at folkekirken mere aktivt engagerede sig i omsorgen for de svageste, også på lokalt plan. Mr. Bl. no. 6/7 s. 3. Synspunkter som Birthe Lund i øvrigt fremførte ved anden lejlighed.

Det forekom nogle debattører, at Lund lagde for meget vægt på det aktive, udadvendte liv i kirken, men provst Lars Holm vidste, at Lund da gerne ville bringe evangeliet videre, og han prøvede i hendes udtalelser at se en fornemmelse for nye, store udfordringer var på vej for folkekirken. Og her, følte Holm, at menighedsrådene havde et betydningsfuldt job at udføre i en kirke, der alt for længe var blevet præget af akademisk teologi og præsternes eneret på kvalitetsbedømmelse. Dsk. Kt. no. 13, s. 195.

Faldende kirkegang

Ved en bispevielse i Haderslev Domkirke 1403, transmitteret af TV DR 1 sagde biskop Erik Norman Svendsen i sin ordinationstale til den nye biskop Niels Henrik Arendt blandt andet, at gudstjenesten er folkekirkens »pulsslag«, men at alt for tit gik medlemmerne kirkebygningen forbi, selvom der vitterlig var plads nok derinde. Her lå et påtrængende problem for en luthersk kirke, hvor gudstjenesten med dens fællesskab og Guds ord, dåb og nadver just var den kirkekonstituerende faktor.

En ny undersøgelse foretaget af Gallupinstituttet dokumenterede, at mængden af hyppige kirkegængere var faldet med 76 procent siden 1944. Frapperende var det også, at 48 procent af danskerne aldrig deltog i gudstjenester, bortset fra besøg ved kirkelige ceremonier og som koncertpublikum. Hvorvidt udviklingen kunne vendes herskede der tvivl om hos toneangivende personer. Nok engang forlød det at moderne mennesker oplevede folkekirkens gudstjenester som passiviserende, autoritære og traditionelle, og med præsten i centrum. Religionssociologen Ole Riis mente i kirkeligt regi at iagttage en fastholden ved ritualerne, medens man ikke havde en konsensus om troslæren – et faktum der bidrog til kirkens stivnethed. Norman Svendsen var trods alt optimist, for ved rettidig omhu i forbindelse med oplæring og gudstjenestefleksibilitet var gudstjenestens dage ikke talte. Derimod så rektor Niels Thomsen den dalende

kirkegang som et symptom på, »at vi lever i et dybt sekulariseret samfund, hvor der ikke er udsigt til en genkristning.« KD 1501. Da udviklingen i København ofte løber forud for tendenser i landet i øvrigt, er det tankevækkende at Københavns Stifts budgetkontor kunne oplyse iflg. KD 1809, at folkekirkens medlemsprocent i hovedstaden nu er på 69,2 procent.

Påfaldende er det, at man ikke så meget mere hører udtrykket om kirken at den lever i en »efterkonstantinsk epoke«, men man konstaterer at vi befinder os »i en postkristen tid«. Lederskribenten i Jyd-ske Vestkysten spurgte 1901 hvordan situationen var for kirken, den kristne tro og samfundet, hvis ingen mennesker kom til gudstjenesterne for at høre Guds ord. Der ligger en stor udfordring til kirken, skrev vedkommende. Det er væsentlig at problemet »de tomme kirker« diskuteres, bemærkede Lars Holm, men snarere burde det hedde »de tømte sogne«. Var der ikke længere befolkningsgrundlag eller en menighed i sognene, burde man tage spørgsmålet om den kirkelige struktur op. Ikke bare for de ansattes skyld, men også for at give forkyndelsen de bedste betingelser i de egne af landet, hvor det var urimeligt at opretholde en fungerende kirke. Dsk.Kt. no. 4, s. 51.

Kendte erhvervsfolk som blandt andre direktørerne Lars Kolind, tidligere Oticon, og Harry Motor, tidligere Volvo, postulerede at kirken blev ledet på en helt forældet måde uden sans for en moderne salgsteknik, der kunne gøre dens budskab spiseligt for nutidsmennesker. Budskabet var godt nok, mente forskellige velvillige personer, men produktet blev ikke udbudt i den rette indpakning til kunderne. Men, skrev provst Peter Holm i Pol. 0703, vi kan godtnok fylde kirkerummene med showbiss, men det er at skære kirkens livsnerve over. I stedet for at gøre præsten til en slags entertainer, gælder det om at fastholde »kirkens kategorier« såsom »alvor og sandhed, stilhed og højtid, taknemmelighed og glæde«. Kirken vil gerne forny sig og være i samtale med tiden, men ikke på businessprincipper, der ligger dens væsen fjernt.

FDF, der energisk går ind for moderne salmer og nye gudstjenesteformer, udtalte gennem sin hovedbestyrelse, at »Menighedens fællesskab ... er ikke svaret på de unges ønsker om fællesskab.« FDFlederen, no. 3, s. 24

Biskop Kresten Drejergaard mente, at svigtende kirkegang ikke betød animositet mod kristendommen, men snarere skulle tolkes som et symptom på manglende kendskab til den traditionelle

højmesse. Drejergaard så i det hele taget ret optimistisk på sognekirkeligheden, idet de »kirkelige« blev ved med at betale til en vel fungerende folkekirke med dens fine bygninger og veluddannede personale. Ligeledes konstaterede han en religiøsitet med kristeligt præg, så præsten her havde tilknytningspunkter i sit virke. Dsk. Kt. no. 14-15, Det ugudelige sogn, s. 212-217. Hvad der imidlertid vakte Drejergaards åbenlyse betænkelighed var »den snigende kirkelig-gørelse af kirken«. Med dette udtryk tænkte han på den voksende opfattelse af folkekirken som bestående af kirkelige miljøer og ikke som en sammenhæng af sogne. Stadig tydeligere blev der skelnet mellem de »kirkelige« og »de ukirkelige«, hvor sidstnævnte gruppe betragtes som en slags missionsobjekter; konsekvensen bliver en endnu større afstand mellem kirken og folket. Desværre syntes de såkaldt ukirkelige at overlade styret til kirkeligheden. Hvis folkekirkens medlemmer, dens retmæssige ejere af den, ikke gjorde brug af kirkebygningerne efter deres formål, hvor mennesker netop i fællesskab samledes, var det tvivlsomt om folkekirken kunne bestå som sådan i grundlovsmæssig forstand. KD i debatbogen *med lov skal land bygges*, Unitas forlag, s. 26ff (s. 22-29).

Bringer anderledes gudstjenesteformer folket kristendommen nærmere? Spørgsmålet er tit blev besvaret positivt. Eller er disse fornyelsesaktiviteter ikke bare happenings? Eller udtryk som på lidt længere sigt engagerer mennesker i almindelighed lige så lidt som folkekirkens gudstjenester. Interessant er det at overvære et møde i pinsekirken i København. Her sker der sandelig noget med ungdomsvenlig musik og sang, enkle, ildnende budskaber og masser af socialt samvær. Et faktum er det dog, at pinsemenighederne stadig udgør et forsvindende mindretal blandt de kristne i hovedstaden.

Der satses hos os og ude i verden meget på at vinde ungdommen. En ungdomschauvinisme kan man næsten tale om. Resultaterne af iveren har kirkeligt set været beskedne. Men der synes i sognene at være en voksende forståelse for, at hvis menighederne ikke skal dø af ælde, er det ikke nok med en smart aktivisme, men at man fra kirkens og dens præsters side må tage fat på oplysning og oplæring til kristentro. Se sp. Ole Juuls artikel *Menigheden, der blev væk*. Dsk. Kt. no. 10, s. 148-150.

Som mangeårig præst kan jeg med talrige kolleger bekræfte, at befolkningen generelt er tilfreds med den service man modtager af de ansatte ved kirkerne. Men utilfredshed med serviceniveauet duk-

ker dog konstant op. Mennesker kan tale om, at »bringe verden ind i kirken«, når publikumsønsker uden sammenhæng med almindelig kirkelig skik og brug og uden konneks til traditionel kristendom bliver bragt på banen. Lad os se på et slående eksempel: KD kunne således 3003 trykke et læserbrev, hvor en familie klagede over, at en præst ved en bisættelse ikke havde tilladt at der blev spillet popmelodien »en dejlig dag«, ikke viderebragte små episoder fra afdødes liv, ligesom præsten i det hele taget skulle have optrådt menneskefjendsk, ubarmhjertigt og uforsonligt.

Da således den fremtrædende industrimand Mads Eg Damgaard blev begravet, fik EB nok engang lejlighed til at undre sig over en folkekirkepræst. Det var for journalisten mærkeligt, at pastoren næsten intet anførte om matadoren forretningsindsats og ikke en stivelse om personen Damgaard. Men præsten brugte (misbrugte?) den »højtidelige stund« til at pege på påskens budskab, »som vel er overstået for i år«. Og så havde præsten talt om trinitatissøndag, som om det havde noget med »Damgårds afsjælede legeme at gøre«. EB 2905. Retfærdigvis skal det dog siges, at en så manglende journalistisk situationsfornemmelse ikke normalt hører til i dagspressen. Men EB-reportagen bekræfter, hvad mange mennesker føler: at en begravelse først og fremmest gælder som en mindehøjtidelighed for den afdøde.

Bispekontorer kan fortælle om mange klager fra dåbsfølger der har været sårede over præstens optræden, når han/hun har bedt om ro i kirken. Ligesom det kan vække harme hvis en præst bremser uhæmmet fotografering. Således kunne EB 1611 berette, at sp. Kirsten Winther, Helsingør, ved en barnedåb havde smidt »alle børnegængerne ud«. En meget vred mor formulerede sig på en måde som høres gang på gang: »Lad de små børn komme til mig, hedder det. Det er en invitation til at komme i kirken.« Og selvfølgelig havde man klaget til biskoppen. Men hvem har skylden, når folk forventer en meget udstrakt service fra præsternes side, spørger denne oversigts forfatter. Det har vel i høj grad præsterne selv, når ganske almindelige mennesker i boulevardpressen og i ugebladene kan se, hvorledes kendte personer har næsten frit slag ved tilrettelæggelsen af begravelser og vielser, og skulle der ikke netop i kirken være fælles vilkår? – må folk vel have lov til at mene. Til billedet af den folkelige situation hører også den udbredte, krævende forbrugermentalitet, der med kritik rammer alle samfundsinstitutioner (læs bare

EB); og denne konsumentindstilling har ganske klart medført et udbredt autoritetstab, som folkekirkens præster også har oplevet. Ikke helt forkert udtalte provst Jens Ole Henriksen om brugerholdningen i folkekirken, at »liberalismen havde sejret ad helvede til.« DR P 1, 2105.

En kendsgerning er det, at i takt med at antallet af faste kirkegængere er for nedadgående, bliver der færre frivillige til de kirkelige aktiviteter og foreningslivet. Uvæsentligt er det vel heller ikke at præstekoneinstitutionen, som har betydet så meget i sognene, er så godt som forsvundet med begge ægtefællers erhvervsarbejde som det almindelige. Flere og flere opgaver er derfor blevet pålagt præsterne og det faste kirkelige personale. Og sognemedhjælperordningen, som eksisterer ved en del kirker må vel ligeledes være også et udtryk for manglende interesse i sognene for at give sig i kast med kirkelig aktivitet af forskellig art.

For at styrke kirkelivet fremlægges der af og til omfattende planer. I Kirkehistoriske Samlinger 1999, 1998 – *en oversigt*, s. 215, omtalte jeg en delrapport 2 fra en såkaldt tænketank, nedsat af Københavns biskop. Rapporten fik en temmelig hård medfart i Præsteforeningens hovedbestyrelses skriftlige beretning til repræsentantskabsmødet i maj. Tænketankens arbejde blev vurderet som et ikke særlig grundigt debatoplæg. Ikke mindst præstens rolle i forholdet til sogn og menighedsråd fandt man uafklaret. Kompetencefordelingen mellem de forskellige kirkelige beslutningstagere oplevede man tåget. Ligesom præsteforeningen ikke var enig i fordelingen ved en mere hierarkisk opbygget struktur (delrapporten havde foreslået en ledende præst i fællessogne). Endvidere påpegedes det, at de foreslåede ændringer ville kræve udgifter som der ikke var grundlag for uden at beskære de forhåndenværende økonomiske rammer. Prf. Bl. no. 12, s. 243f (s. 236-247).

Primo december var der stiftssamråd om de to tænketankrapporter. 47 af 72 menighedsråd havde forinden sendt høringssvar. Stemningen var overvejende negativ til forslagene om strukturændringer, således ideen om fællessogne, at én sognepræst skulle beklæde en ledende stilling i sognet, at de kirkelige organisationer skulle repræsenteres i de kirkelige beslutningsstrukturer, ligesom man afviste det gamle forslag om at fratage præsterne sæde i menighedsrådene, og heller ikke tanken om stiftsråd vandt megen bifald. Erik Norman Svendsen i *Årbog for Københavns stift 1999*, s. 79ff.

I et tankevækkende indlæg fandt sp. Henning Reelsbo det påkrævet, at præsteforeningen indtog en skarpere holdning til tænketankens intentioner. Den præstelige frihed, som var påkrævet for at kunne forkynde evangeliet, var truet. Faren så Reelsbo i, at menighedsrådene skulle tilrettelægge de præstelige opgaver, hvor præsten i lighed med en kommuneskolelærer nok havde metodefrihed, men ikke opgavefrihed. Også et stiftsråd skulle med intens mødehyppighed styre præstens arbejde. Hensigten var forandring med input af nye, tidssvarende ideer, men, skrev Reelsbo »Problemet er, at forandring er blevet en værdi i sig selv«. HR: Fra selvstændig forkynder til igangsat funktionær. Prf.Bl. no. 45, s. 1039-1041.

DMSs generalsekretær Harald Nielsen var derimod opstemt over tænketankens delrapporter, navnlig over deres velvilje mod de frie, kirkelige organisationer. Problemerne i hovedstaden havde kun en mulighed for at nærme sig en løsning gennem et samvirke mellem organisationerne og den etablerede kirke. Dansk Missionsblad, no. 8, s. 15.

Uro og harme vakte det i præstekredse, at lønramme 34 med Præsteforeningens medvirken blev tildelt en række præster i sogne af en vis størrelse uanset de pågældendes alder, anciennitet og kvalifikationer, ligesom det kun var den kirkebogsførende sp., der blev opnormeret. Mange følte, at man var ved at komme tilbage til det gamle »sognepavesystem«. Et godt indtryk af debatten får man i Prf.Bl. no. 36, s. 822-824.

De kirkelige retninger.

Økumeni. Ydre Mission. Diakoni

De kirkelige partier fremtræder i kirkebilledet så farve- og konturløst som nogensinde. For år tilbage stod Indre Mission, grundtvigianerne, de nu næsten usynlige højkirkelige og tidehvervspræster for debatten. Denne større usynlighed kan nok sættes i forbindelse med, at foreningsstandpunkter og ideologier ikke fremprovokerer megen opmærksomhed i disse dage, til forskel fra medieombruste personers optræden og den vidt udbredte individualisme. Men andre faktorer må vi have in mente. Indre Mission virker således mærkelig introvert i sin opbyggelighed, hvad Indre Missions Tidende (IMT) klart røber, og her hjælper bladets udmærkede layout ikke. Ganske vist hed en overskrift i Missionsvennen (MV) no.2. s. 12: »Vi vil

tale med store bogstaver i kirken.« Det var IMs formand sp. Christian Paulsen, der udtalte sig i et interview. Men foreløbig er det blevet med de små versaler IM har opladt røsten. Tydeligvis har foreningen i disse år ikke personligheder med evne og format til at gå ind i den offentlige debat. En særlig trussel mod IMs tidligere dominerende indflydelse inden for de pietistisk farvede vækkelsesfolk er i de senere år kommet fra yngre højrefløjskræfter, der i høj grad har samlet sig om Menighedsfakultetet og Dansk Bibelinstitut, ligesom Luthersk Missionsforening har spillet en væsentlig rolle i denne sammenhæng. En udløber af dette røre er frikirkedannelser og valgmenigheder af missionsk tilsnit. IM har på engang ikke ville afskære sig fra samarbejde med disse folk, og har på den anden side heller ikke villet identificere sig med dem. På IMs årsmøde afviste man således at foreningens missionshuse måtte anvendes til permanente gudstjenester. Til gengæld stillede man sig velvilligt til at imødekomme kortvarige lokalebehov hos ligesindede valgmenigheder, og man fandt en valgmenighed legitim inden for den folkekirkelige ordning, ligesom en valgmenighedsdannelse »i en umulig kirkelig situation« ligefrem kunne være påkrævet. Hvor »umulig« en situation kan være, er der vist ikke givet konkret bud på fra IM-side. Men den generelle afvisning af at gøre missionshusene til en slags kirker formuleredes utvetydigt af Christian Poulsen i hans formandsberetning, hvor han vedvarende betonedes IM som en vækkelsesretning inden for folkekirken. IMT no. 25 Årbog 1999, s. 2-10 og smstd. no. 26, s. 1-5.

Anderledes markant optræder Tidehverv med landskendte stridsmænd som sp. Søren Krarup og sp. Jesper Langballe, men tidehvervskredsen har længe fungeret som fortaler for en højrefløjsideologi af mere politisk end teologisk karakter. Som kirkelig fløj virker Tidehverv i dag noget altmodisch, byggende på fordums koryfæers store indsats. Som debattører i den folkelige og politiske debat vækker tidehvervsfolkene så megen opmærksomhed som nogen sinde.

Grundtvigianismen synes at mangle profil, hvad der nok hænger sammen med dens bredde; eller som en af dens egne beskrev situationen, fremtræder de grundtvigske med den »særlige uldne forsigtighed i religiøse og gudelige anliggender«. Men den folkekirkelige samfølelse fandtes ikke længere som en naturlig sag i folket. Derfor burde Kirkeligt Samfund lade røsten lyde mere klart i en opbrudstid

med mange spørgsmål, når man nu som grundtvigianere bar på en tradition med udviklingsmuligheder. Henrik Wigh-Poulsen. Dsk. Kt. no. 1, s. 4-5.

Kirkeligt Centrum som på smuk vis har videreført en mynstersk, midtsøgende linje i dansk kirkeliv, fejrede sit hundredårsjubileum under såre beskeden opmærksomhed fra omgivelserne. I DR P 1 0909 røbede formanden pastor Sv. Aage Kristoffersen, at man internt havde drøftet om organisationen skulle lukkes, men at man havde besluttet at fortsætte arbejdet. Lige så svagt synlig som Kirkeligt Centrum er den højkirkelige bevægelse, grupperet om Fællesskabet kirkelig Fornyelse. For begge retningers vedkommende er der her ikke tale om en nedsættende betragtning, idet deres to små blade *Kirkeligt Centrum* og *Reformatio* vitterlig indeholder læseværdige artikler og der i øvrigt synes at foregå et seriøst, kirkeligt arbejde.

Den kendte præst Ole Skjærbæk Madsen tog med udgang af året sin afsked som sp. for at tiltræde et arbejde i Den nordiske Buddistmission med henblik på et projekt med titlen *I Mesterens Lys*. Pastor Poul Ulsdal udtrykte sin bekymring ud fra en fornemmelse af, at Skjærbæk Madsen fra at være præget af højkirkeligheden og senere den karismatiske bevægelse nu var blevet stærkt påvirket af new-age-ideer. PU: Åbent brev til Ole Skjærbæk Madsen. *Reformatio*, no. 3, s. 79-81. I en apologi i *Reformatio*, no. 4, s. 94-97, synes Madsen nærmest at bekræfte Ulsdals mistanke, f. eks. mente han, at man kan drage lære af de teosofiske nymånegudstjenester.

Man kunne have forventet at den voksende globalisering og den tiltagende EU-harmonisering havde vakt en større optagethed af samliv med andre kristne kirke. Men netop på dette felt synes der tværtimod at være en holden fast ved folkekirken som noget specielt dansk, uanset om man har noget dybere personligt forhold til denne institution eller ej. Helt forkert er det nok ikke, når lektor Else Marie Wiberg Pedersen skrev i en artikel *Folkekirken. Mellem tomhed og rummelighed*: »At folkekirken er dansk og rummelig er med tiden blev dens vigtigste kendetegn.« I bogen *Gudsfolket i Danmark*, forlaget Anis, s. 24 (s. 11-26). Man kan så gætte på, at såfremt den oplussende nationalfølelse ulmer ned, kan det få negative konsekvenser for folkekirken.

Ganske givet er de økumeniske tanker ikke helt uden gehør i forskellige kredse, det gælder således de fleste missionsselskaber, lige-

som der i KFUM og KFUKs formålsparagraf fra 1998 hedder, at man »er en økumenisk bevægelse og bygger på Folkekirken evangelisk-lutherske lære.«

Det skal her anføres, at i Kirkehistoriske Samlinger 1999, 1998 – *en oversigt*, s. 233ff, omtales diskussionen om den såkaldte fælleserklæring om retfærdiggørelseslæren, der skulle skabe et bedre klima mellem romerkirken og de luthersk-evangeliske kirker. Fra dansk side ønskede man ikke at deltage officielt i initiativet. Men 3110 underskrev katolikker og lutheranere ved et møde i Augsburg, Tyskland, retfærdiggørelsesdoktrinen om at vi retfærdiggøres gennem nåden i troen på Jesus Kristus. Den manglende danske underskrivelse vakte økumeniske kredsers harme; således mente professor Johannes Aagaard, at folkekirken mere og mere udviklede sig i en sektærisk retning, uden fællesskab med andre kirker. KD 0111. Biskoppernes holdning i denne sag blev kritiseret, således i Udsyn no. 4, hvor lederskribenten betegnede biskpernes sigen-nej som udtryk for støjhed, uforsonlighed, destruktivitet og selvgodhed. Skribenten forudså at folkekirken ville blive mere malet op i et hjørne, og det i en tid der råbte på internationalt samarbejde. Det mellemkirkelige Råds formand, seminarielæktor P.V. Skærved var betydelig mere af-dæmpet. Selvom vi som kirke ikke mødte med repræsentanter i Augsburg, var der da ikke uden videre tale om en negativ indstilling fra de danske biskoppers side. Det væsentlige i den forhåndenværende situation var, at man ønskede en fortsat dialog med romerkirken. Nyt fra Det mellemkirkelige Råd, no. 5.

Det er sjældent, at den katolske kirke i Danmark beslaglægger større plads i medierne. Men 0712 kunne Lolland-Falsters Folketidende på forsiden oplyse, at præsten ved Hellig Kors Kirke i Nykøbing F havde indledt et mødesamarbejde med Københavns Bibeltræningscenter, en organisation der repræsenterer den såkaldte fremgangsteologi. Præstens initiativ skabte betydelig uro i katolske kredse, og førte til at biskop Czesław Kozon ifølge Folketidende 0812 forbød møderne i katolsk regi.

Heller ikke ydre-missions-arbejdet oplever en opblomstring i disse år. Tværtimod. Det kniber med økonomien. De gamle missionskredse rundt om i landet bliver færre og færre. Derfor betones det fra missionsselskabernes side, at menighederne/sognene bør leve op til deres missionsansvar, således at det altså er dér vægten skal lægges. Og at folkekirken ikke er kirke, hvis den ikke tager missi-

onsudfordringen op, siges ofte fra den kant. Men, klagede Verner Tranholm- Mikkelsen: »Hvorfor er det ikke klart, at mission er en nødvendig side af at være kirke?« Anf. skr., citat s. 16.

Ovenstående klage er udbredt; DMSs generalsekretær Harald Nielsen mente dog ikke at DMS ligefrem var i krise, men hvis man ikke med det samme rebede sejlene økonomisk ville man komme det i løbet af et par år. Dansk Missionsblad, no. 5, s. 6. I sommerens løb viste det sig, at langvarige planer om en fusion mellem DMS og Dansk Santalmission nærmede sig et realistisk stade. *Danmission* skulle det nye selskab hedde fra 1. januar år 2000. Den grundigste gennemgang af forløbet har jeg fundet i *Mission i Asien*. no. 4. I november godkendte så de to selskabers repræsentantskaber sammen slutningen, idet et overvældende flertal på de to missionselskabers repræsentantskabsmøder stemte for sammenlægningen. KD 1311. Professor Theodor Jørgensen udtrykte sin uforbeholdne tilfredshed med fusionen og håbede, at samarbejdet ville komme til at omfatte endnu flere selskaber, så at der virkelig kunne blive tale om »Folkekirkens mission«. *Mission i Asien*, no. 5, s. 10-11.

At der er sket en ændring i missionsteologien- og strategien lader sig uden besvær konstatere. I DR P1 2702 diskuterede afdelingsleder i Dansk Missionsråd Uffe Torm, generalsekretær i Folkekirkens Nødhjælp Christian Balslev Olesen og Harald Nielsen mission i vor tid. Alle tre debattører betonedede respekten for de fremmede kulturer, ligesom det blev understreget at man kom som tjenende i Jesu ånd. Forskellen mellem den forkyndende mission og den direkte udviklingshjælp blev betonet uden at der sættes et højt skel mellem de to former for udsendelse. I det hele taget forekommer det mig at der fra ovennævnte kant fremførtes en kulturåben religionsteologi, med en markering af en praktisk-social indsats i u-landene. Og skal man overhovedet tale om en *venstrefløj* i folkekirken må den vel findes i økumeniske kredse med deres vægtlæggen på hvad der i den liberale teologis dage hed »praktisk kristendom«.

Folkekirkens Nødhjælp er ofte blevet beskyldt for at indtage en politisk holdning til problemerne i de lande hvor man har virket. Men Christian Balslev Olesen fandt ikke at der forelå et modsætningsforhold mellem det politiske engagement og den kirkelige-teologiske-diakonale indsats. Nødhjælpen ville både lindre nøden og forsvare menneskerettighederne. Balslev Olesen betonedede især hvad han kaldte »forsoningspotentialet« i arbejdet, som et værn

mod nye stridigheder. Og kirken havde netop muligheder for at skabe fred og forsoning. Både nationalt og internationalt var der voksende forståelse for at knytte det religiøse element og bistandshjælpen tættere sammen. KDs tillæg *Danmark og Den tredje Verden*. 1806

Også i Danmark kender vi jo til en nær forbindelse mellem kristendom og socialt hjælpearbejde, til tider med socialpolitiske toner. Korshærsheden, pastor Bjarne Lenau Henriksen beskrev således sin organisation som en del af »en protesterende kirke«, »en provokerende kirke«, »en solidarisk kirke«, og med vilje til at skabe »en alternativ og nærgående diakoni som går ud over småborgerlighedens respektable normer.« Korshærsheden no. 6, bagsidekommentar. Ifølge Lenau Henriksen var diakonien urimeligt svagt repræsenteret i folkekirken, som ikke havde udformet nogen speciel strategi med hensyn til det diakonale arbejde, men havde overladt sagen til private organisationer. Dog iagttog han små værtegn som f. eks. sog-nemedhjælperordningens voksende betydning. DR P1, 2108.

Både Balslev Olesens og Lenau Henriksens udtalelser er udtryk for synspunkter som år tilbage nok var mere fremtrædende i folkekirken, men altså stadig er levende i debatten om kirkens rolle i samfundet både herhjemme og ude.

Ny salmebog. Kunst og kirke

Nok mener jeg at forbindelsen mellem kirke og kulturliv er spinkel, men et brud er der dog ikke slet ikke tale om. På det musikalske område såvel som på det billedkunstneriske felt ydes der en værdifuld indsats i kirkelivet. Og nye salmer ser dagens lys, således udgav den produktive pastor Hans Anker Jørgensen 100 salmer i bogen *Kærlighedens Søn*, Det Økumeniske Center, Århus. Pastor Lisbeth Smedegaard Andersen bragte en ny salmesamling *Bag vinger af løvfald*. Anis forlag. Fhv. biskop Johannes Johansen udgav *Min egen salmebog*. Poul Kristensens forlag.

Erik Norman Svendsen, der er formand for salmebogskommissionen, oplyste 1404 iflg. KD, at forventelig cirka 100 salmer i den nuværende salmebog vil blive skudt ud, så at der gives plads til nye salmer, hvoraf nogle hører til arvegodset. I højere grad end den gamle salmebog skal den kommende udgave tage højde for unge og børns behov. I lederen i KD samme dag betonedes det kraftigt, at hvis kom-

missionen ikke indeholdt salmer der kunne anvendes ved børne- og ungdomsgudstjenester, havde den slet ikke løst sin opgave.

At de moderne salmedigtere ikke står på højde med fortidens giganter er alle enige om. Men af og til lyder der beklagelser over, at ingen af de nye salmeskrivere kunne formulere sig nybrydende i stil med de bedste poeter i tiden. Henrik Wigh-Poulsen. Dsk. Kt. no. 6, s. 92. Rektor Ole Jensen noterede lidt skeptisk i en sidebemærkning, at forsøgene på at skrive nutidssalmer havde forbindelse med at vi i vores moderne tider manglede udtryksstyrke i det kristelig-religiøse. *Fønix*, no. 3, s. 146.

Frimenighedspræst Torben Bramming var begyndt at skrive salmer, idet han følte sig provokeret af de moderne salmedigteres manglende fornemmelse af den væsentlige basis for den kristne digtning, nemlig den fælles kilde for prædikenen så vel som for salmen nemlig den hellige skrift. Guds ord er dét som skal tolke den menneskelige eksistens. Skriften tolker sig selv, og den er salmens og forkyndelsens grundlag. Derimod skal salmen ikke være en afspejling af moderne forhold eller være en »kampsang«, tværtimod skal den være en »lovsang« til Gud som den, der skænker livet. *Hymnologiske Meddelelser*, no. 1, s. 63-64.

Den rytmiske musiks berettigelse i kirken bliver til stadighed diskutert. Nogle betragter den som en nødvendig form for fornyelse. Andre mener, at den indebærer den dårlige smags indtrængen i gudstjenesten. En forening for denne musikform med organist Willy Egmosen som frontfigur arbejder med en alternativ salmebog til den nye danske salmebog. Denne alternative udgave vil indeholde rytmiske salmer og sange. Nyskabelsen påtænkes udsendt primo august år 2000. *IMT* no. 6, s. 18. Indlysende synes det ikke at være hvorledes man kan planlægge en alternativ udgivelse til et værk, der endnu ikke har set dagens lys, og som formodentlig først udkommer i året 2002 ifølge Erik Norman Svendsen i *Årbog for Københavns stift 1999*, s. 86.

Den kendte komponist Bernhard Lewkovitsch fremførte i denne sammenhæng, at kirkemusikken ikke adskilte sig fra anden musik end ved at den fungerede i kirken og i menigheden til forskønnelse og opbyggelse. Men skarpt afviste Lewkovitsch de senere års moderniseringsforsøg. Den rytmiske musik som i disse år kunne høres i kirkerne var bare »slagter fra det store fælles-europæiske overskudslager af udtjent pop- eller rockmusik«. Der kunne være tale

om en vis form for religiøs musik, men den var værdiløs i den kristne, kirkelige gudstjenestetradition. KD 1109. »Kald det bare slagger. Så skal man bare være klar over, at man er oppe mod mindst en generations opfattelse af, hvad god musik er.« Således musiklærer Johannes Konstantin Neergaard i KD 0409.

I 1990 blev der ved Københavns Universitet oprettet et Center for Kunst og Kristendom ved Institut for Kirkehistorie. Her har man ydet en bemærkelsesværdig forskningsindsats, og har formået at nå ud over snævre fagstudier blandt andet ved undervisning under Åben Uddannelse. Hertil forskningslektor Niels Holger Petersen: Kunst og Kristendom ved Det teologiske Fakultet. Teol-information, nr. 19, s. 21-25.

En større offentlig debat om kirke og kunst var ikke synlig, heller ikke i forbindelse med større udsmykningssager, sådan som vi har konstateret det ved flere lejligheder i de senere år. Heller ikke er der megen diskussion om kirkearkitektur, som da man for ikke så mange år siden så en række nye kirker skyde op. Men de nyeste bygninger synes dog ikke at være præget af samme intimitet som prægede arkitekten Holger Jensens kirker, men minder mere om traditionelle former eller de har ligefrem karakter af »processionskirker«.

Noget af et pionerværk så dagens lys med Lisbeth Smedegaard Andersens bog *Mytens forladte huse*, forlaget Samleren. Her blev leveret en bredt anlagt oversigt med et fremragende billedmateriale over billedkunsten i de danske kirker i perioden 1945 til nyeste tid, ligesom de kunstneriske bevægelser blev sat i sammenhæng med de skiftende tendenser i teologien, kirkelivet og de kulturelle strømninger. Fortjenstfuld er også fremstillingen af, hvorledes kunsten i danske kirker efter en ret så kedsommelig periode siden Joakim Skovgaards storhedstid efterpå har udviklet sig i en spændende retning, hvor moderniteten har frembragt meget betydelige værker.

Henrik Wigh-Poulsen havde et ambivalent forhold til den megen æstetik og »menighedskultur«, der præger folkekirken. »Måske pynter vi bare på en rodfæstethed, der, når det kommer til stykket, ikke længere er til stede.« Dsk. Kt. no. 14-15, s. 211.

Så vidt jeg ved slap vi i 1999 for tidligere års skandaler, hvor æstetisk og teologisk ukyndige menighedsråd forkastede ansete kunstneres udkast til højnelse af kirkerummene. Noteres må dog et enkelt eksempel, hvor menighedsrådet ved Hogager i Jylland og biskop Karsten Nissen gik ind for en udsmykning af billedkunstneren

Helle Scharling, hvorimod Akademirådets Udvalg for Kirkekunst udtalte en meget hvas kritik af projektet, som dog blev gennemført. Mr. Bl. no. 11, s. 6-7.

Hvad man end måtte mene om den tætte forbindelse mellem stat og kirke er det utvivlsomt en kendsgerning, at man i et frikirkesystem næppe havde økonomiske ressourcer til de kostbare orgelprojekter og kirkeudsmykninger vi har set i de sidste mange år. At menighedsrådene i den forbindelse mange steder har ydet en påskønnelsesværdig indsats fremgår af Lisbeth Smedegaard Andersens ovenfor nævnte bog.

Anti-abort

Som omtalt i Kirkehistoriske Samlinger 1998, 1997 – *en oversigt*, s. 196, havde den fremtrædende abortmodstander sp. Orla Villekjær allerede for år tilbage undfanget den ide at oprette en mindelund for de fostre, som ved lægeligt indgreb ikke var blevet født som levende børn. På dette mindested skulle forældre til de ufødte børn kunne opleve deres sorg og skyld. Villekjærs plan blev i sin første fase realiseret under betydelig opmærksomhed fra mediernes side. Foreningen »Retten til livet« har lejet en stor grund ved Vedersø kirke af Villekjærs kontante kampfælle universitetslektor Arne Munk. Placeringen just i Vedersø skyldtes, at digterpræsten Kaj Munk, i sin tid sognepræst på stedet, i 1930'erne polemiserede imod den gældende abortlovgivning. Nu rejstes en mindesten, af nogle kaldet en skamstøtte. Som hovedindskrift havde den det femte bud; som undertekst stod »Til minde om over 500.000 ufødte som det danske folkestyre har berøvet livet 1973-1978«. Altså en sammenkædning af religiøs lov og polemik mod loven om fri abort fra 1973. Senere agtedes mindelunden indviet ved en gudstjenestelignende ceremoni. KD 0401 og følgende dage. Initiativet vakte mere harme end tilslutning. I KD 0601 udtrykte sp. Jørgen Kjærgaard, Vestervig, en udbredt holdning: »Det påtænkte monument har lidt med sjælesorg at gøre og kan kun opfattes som en propaganda, der er aldeles uansvarlig i situationen.« Fra højrefløjsside hævdedes det, at vel måtte man fordømme den fri abort, men fordømmelsen blev ensidig hvis man glemte, at også for den synder, der har fravalgt en ufødt livet, er der tilgivelse hos Jesus. Informationssekretær Thomas Munk Rønberg. DBI-posten no. 3, s. 1.

Arne Munk mente, at der forelå en væmmelig forbindelse mellem folkekirken og det etablerede system i Danmark. Abortproblemet bekræftede at der eksisterede en intim alliance mellem kirkens ledende personer og statsmagten, ja, de to parter var »siamesiske tvillinger«, hvad der var katastrofalt for folkekirken ifølge Munk, der i øvrigt selv er udmeldt af folkekirken. EB 2802.

Opfølgende i denne sammenhæng udsendte den katolske biskop Czeslaw Kozon sammen med sine skandinaviske kolleger et hyrdebrev, der understregede romerkirkens kendte modstand mod abort. Berlingske Tidende (Ber. Tid.) 0612.

Den omtalte abort-modstand har tilsyneladende ikke mødt større kirkelig, folkelig eller politisk støtte. Men mediebevidste folk har formået at vække en vis opsigt. Når vi ser bort fra sensationsprægede aspekter, iagttager vi en unuanceret opposition imod de førende opfattelser i kirke og folketing – en tendens som man vel især kender fra USA.

Bent Feldbæk Nielsen-sagen

Det sker at præster bliver afskediget i utide. Grundene hertil er ofte af personlig art og/eller der har været alvorlige samarbejdsproblemer i sognene gennem mange år. Ikke mindst formiddagspressen har med iver kastet sig over sådanne hændelser. Problemer kan også opstå som følge af præsters afvigende holdning i forhold til folkekirkens grundlag som en evangelisk-luthersk kirkeafdeling. Vi har set gejstlige vige pladsen (Ruben Jørgensen) eller falde til føje (Ludvig Husum og Frank Nør), når det gjaldt dåbsspørgsmål. Heller ikke præster der har syslet med reinkarnationsideer har følt sig helt godt hjemme i den etablerede kirke.

Den mest opsigtsvækkende og substantielt mest betydningsfulde præstesag i adskillige år har været processen mod sp. Bent Feldbæk Nielsen, der 260696 blev afskediget ved præsteretten i Thisted på grund af sin dåbspraksis- og teologi. (Forløbet er skildret i Kirkehistoriske Samlinger 1997, 1996 – *en oversigt*, s. 238ff). Feldbæk Nielsen appellerede dommen, som først kom til behandling i Vestre Landsret i december 1998. Den 19. januar i år nåede de juridiske dommere bistået af teologiske sagkyndige, nemlig sp. dr. theol. Bent Flemming Nielsen, docent dr. theol. Kurt Christensen og pro-

fessor dr. theol. Peter Widmann, til den afgørelse, at dommen fra 1996 skulle stadfæstes, om end begrundelsen virkede mere nuanceret end det forrige votum. I bogen *Dåb og tro i Landsretten*, Doxa Forlaget, er publiceret en række relevante dokumenter i sagen, samlet af Feldbæk Nielsen; dog må det bemærkes at selektionen af materialet forekommer noget subjektiv til den dømtes egen fordel. Til sit forsvar anførte han i retten vidnesbyrd fra Det Nye Testamente, ligesom han tog Luther, Confessio Augustana, Grundtvig, biskop J.P. Mynster og andre notabiliteter til indtægt, især s. 30-41. Selve dommen er aftrykt in pleno s. 159-173. Afgørelsen er i sine teologiske præmisser af fornem karat. Dommerpanelet undgik en firkantet ortodoksi ved at acceptere det sagkritiske aspekt i præstens dåbsopfattelse. Men hans anliggende mente man var fremført så ensidigt, at han klart afveg fra reformationens flerdimensionale sakramentsforståelse, der forbinder Guds nådestilbud med menneskets tro, og ikke bare opfatter dåben som initiationsritus, hvor Gud ikke er subjektet. En af de voterende fandt dog ikke Feldbæk Nielsens synspunkter så ekstreme at han burde afskediges fra sit embede.

I forbindelse med retsforhandlingen blev fronterne nok engang trukket skarpt op både i retssalen og i den kirkelige debat. Meget nyt hørtes ikke. Alligevel fremgik det af diskussionen, at en hidtil ukendt præst havde leveret stof til eftertanke med henblik på folkekirkens dåbspraksis. At Feldbæk Nielsen havde afvigende standpunkter var en udbredt opfattelse blandt kirkelige ordførere, selv blandt teologer der i mange henseender var hans meningsfæller, således understregede Luthersk Mission Forenings generalsekretær Leif Rasmussen, Dansk Bibel Instituts formand sp. Finn Kappelgaard og IMs formand Christian Poulsen nødvendigheden af sammenhængen mellem tro og dåb. Kappelgaard kunne dog finde et slemmere kætteri i folkekirken end Feldbæks teologi: »Den værste vranglære i folkekirken i dag er, at døbte mennesker kan blive frelst uden troen.« MV no. 3, s. 10. Også fra grundtvigsk hold mødte Feldbæk Nielsen en vis støtte. Sp. Ricardt Riis mente, at Feldbæks standpunkter ikke var så yderligtgående at han burde være afskediget. Stærkt fremførte Riis i denne sammenhæng det grundtvigske frihedssyn, nemlig at den hørende forholdt sig i frihed til Guds ord, men at forkynderen også forholdt sig frit overfor de hørende. Og Riis frygtede, at grundtvigianerne på grund af deres flertalsposition i kirken efterhånden ikke lagde så megen vægt på frihedsbegrebet.

Dsk. Kt. no. 4. RR: Frihed for Loke? s. 52-54. Almindeligt var det fremdeles med betænkeligheder over, at håndteringen af en sag af den art blev afgjort ved en borgerlig domstol, således Søren Krarup i EB 0801. Advokat Aksel Holst Nielsen, Feldbæk Niensens forsvarer, hævdede, »at loven ikke giver den sagsøgte præst en rimelig retssikkerhed.« Døb og tro i Landsretten, s. 7.

I den fælleskirkelige ugeavis Udfordringen, der nærmest er tale-rør for den karismatiske bevægelse, havde Feldbæk Nielsen en våbendrager. Læserbreve støttede ham. I en leder i no. 4 skrev redaktør Leif Munk, at landsretten i Viborg havde fastslået, at der i folkekirken ikke er plads for gejstlige, der opfatter troen som forudsætning for frelsen i Jesus Kristus. En sådan holdning var åbenbart »den ultimative synd« i folkekirken. Men når forkyndelsen ikke kaldte til personlig tro, sådan som det i høj var udbredt, var det ikke underligt med de tomme kirke og den udbredte indifferentisme til evangeliet.

Generalsekretær Leif Rasmussen rejste i MV, no. 3, lederen, et tankevækkende spørgsmål om »hvilken alvorsgrad en læreafvigelse skal have for at den kan gøres til genstand for en domstolsprøvelse.« Skulle blandt andet fornægtelse af Jesu soningsdød for syndere eller fornægtelse af en evig fortabelse – vranglærdomme som kunne høres fra prædikestole – bringes for præsteretten som væsentlige spørgsmål.

At præsteret-institutionen var en nødvendig afløser af den såkaldte provsteret overskyggedes af skepsis over for den nye ordning; hertil må bemærkes at ingen synes at formulere en bæredygtig nyordning. Tanken om et internt kirkeligt lærenævn blev fremført, men fra indremissionsk hold blev det nævnt, at et sådant nævn næppe kunne undgå afhængighed af gældende kirkepolitik og dermed være bundet til den herskende teologi med dennes holdning til bibel og bekendelse. IMT, no. 5, s. 4, lederen.

Den tidligere formand for Kirkeligt Samfund provst Finn Riber Jensen fandt, at præsteretten som ordning var af folkelig og kirkelig valør. Forkyndelsen af Guds ord måtte tage skikkelse i ydre former, ellers endte vi i sværmeriet. Og der var grænser for hvad der kunne accepteres i folkekirken ud fra dens bekendelsesbasis. Riber Jensen noterede sig også, at det var menigheden i Snedsted som havde råbt vagt i gevær. I præsteretten forenedes jura og teologi, som før set i øvrigt, og institutionen havde klaret den kombination på udmærket

facon i foreliggende tilfælde. FRJ: Dsk. Kt. no. 7. Dåben og/eller troen, s. 101f. (s. 100-102).

Med dommen i Viborg var der ingenlunde sat punktum i den rejste debat.

Leif Bork Hansen-sagen. De tilkome i Danmark

Dog ikke bare med hensyn til læresager og sognekonflikter kan præster komme i karambolage med det etablerede system. Et stridspunkt har været gejstliges medvirken til, af humanitære og kristelige grunde, at skjule mennesker der ikke havde opholdstilladelse i Danmark. Spørgsmålet er om præsterne qua præster kan sætte sig ud over loven, i disse tilfælde udlændingeloven, og om det er acceptabelt at de pågældende som statsansatte tjenestemænd kan bryde bestemmelser, vedtaget af folketinget, under påberåbelse af deres sjælesørgeriske forpligtelser. Som vi skal se har meningerne været delte, idet den opfattelse er udbredt at præster ikke har en finere samvittighed end andre mennesker og derfor ikke kan påberåbe sig en form for immunitet ved lovbrud. Andre deltagere i debatten mener tværtimod, at vel er præsten tjenestemand, men hans/hendes kald er af en særlig karakter, der må vurderes ud fra andre kriterier end en håndfast forståelse af tjenestemandsløven, herunder regler udformede af kirkeministeriets jurister. Vi er altså også i dette spørgsmål inde på problematikken *stat – kirke* inklusive de teologiske aspekter som ligger i spørgsmålet.

Den mest omtalte sag i dette år vedrørte sp. Leif Bork Hansen, Lyngby, der under betydelig medieopmærksomhed siden efteråret 1998 havde skjult serbiske asylsansøgere. Bork Hansen blev sigtet af Lyngby Kriminalpoliti for sit initiativ, ligesom han mødte kritik fra de kirkelige myndigheder og indenrigsministeriet. Men præsten agtede ikke at vige fra hvad han betragtede som en del af sit præstetjob. EB 1102 og Pol. 1202. I TV-nyhedsudsendelserne 1502 gjorde biskop Lise-Lotte Rebel dog opmærksom på, at hun ikke var en slags politimester for sine præster, ligesom hun ikke udtrykte noget ønske om at afskedige Bork Hansen. Deltager i diskussionen mf. for Enhedslisten Søren Søndergaard meddelte, at han ville tage spørgsmålet om serbernes retssikkerhed i deres hjemland op over for indenrigsministeren, medens mf. for Dansk Folkeparti Peter Skaarup markerede, at han ønskede præsten afskediget. Flittige læserbrev-

skribenter tegnede sig for standpunkter pro et contra præsten. Lyngbypræsten blev virkelig en af årets kendteste gejstlige figurer. Hovedbestyrelsesmedlem i Kristeligt Folkeparti J. Th. Keiding skrev i KD 2302, at hvis Bork Hansen blev afskediget forelå der »det stærkest tænkelige argument for« at tiden var inde til en total separation mellem kirke og stat. En kirkeminister burde ikke kunne afgøre at en præst ikke måtte efterleve evangeliernes bud om kærlighed til nødstedte mennesker. Af pressen fremgik det, at kirkeministeriet ikke havde været tilfreds med Lise-Lotte Rebels håndtering af Bork Hansen-sagen. Kirkereteksperten, universitetslektor Jørgen Stenbæk var enig i ministeriets opfattelse af, at biskoppen havde tilsynspligt med en præst både i vedkommendes gejstlige gerning og i hans status som tjenestemand. En helt anderledes holdning stod Søren Krarup for. Han hævdede, at biskoppen ikke skulle påtale borgerlige lovbrud, men holde sig til sit åndelige tilsyn. Kirkeministeren havde altså tilsyneladende ikke fattet hvilke opgaver statsmagten havde i en evangelisk-luthersk kirke. KD 1801. Personen Bork Hansen og hans kristelige engagement havde Krarup dog ikke megen respekt for. Ifølge Krarup var han en provokatør, der promoverede sig selv i medmenneskelighedens navn, og han øvede politisk pression ved sin kurs og forrådte dermed evangeliet. Rebel skulle ikke beskytte en sådan forfalsker af luthersk kristendomsforståelse. Tidehverv no. 7, s. 143.

Pastor Johs. H. Christensen mente ikke at det ikke var en fejl af Bork Hansen, at han mente sig bundet i sin samvittighed til at hjælpe nogle serbiske flygtning. Derimod gjorde Bork Hansen en fejl ved at føre sin sag/sin medmenneskelighed så offentlig frem, fordi en sådan fremtræden ikke havde noget at gøre med kristen kærlighed, der netop var selvforglemmende. Skovshoved Avis, no. 51.

Den 2505 tog retten i Lyngby stilling til sagen. Afgørelsen blev, at præsten idømtes tyve dages betinget hæfte. Det afvist, at Bork Hansen kunne påberåbe sig en speciel forpligtelse for personer i nød, og at han følgelig skulle komme ind over straffelovens bestemmelser vedrørende nødret. (Ber. Tid 2605). Samme dag udtalte præsten ifølge EB: »Det var nok meget godt, at jeg blev dømt. Så kan man se, at det her er et problem.«

Efter dommen kom der i DR 1 en udsendelse 0706, hvor fremtrædende kirkefolk som biskop Henrik Christiansen, provst Verner Tranholm Mikkelsen, universitetslektor Karsten Fledelius og pastor,

mf Margrethe Auken udtalte deres uforbeholdne støtte til Bork Hansen. Henrik Christiansen med henvisning til asyltanken som gældende for kirker og præster siden gammel tid. Formanden for folketingets kirkeudvalg Birthe Rønn Hornbech var der imod skeptisk og betragtede præstens initiativ som politisk bestemt. Margrethe Vestager og Lise-Lotte Rebel virkede overvejende med hensyn til konsekvenserne for Bork Hansens videre virke i folkekirken. Men 1006 kunne man læse i KD, at Rebel havde indstillet til km at afgørelsen i Lyngby ret ikke burde have følger for Bork Hansens videre virke som præst. Det var km iflg. KD 1507 ikke enig med biskoppen i. Ministeriet udtalte nemlig om Bork Hansen, at han ved sin optræden havde forbrudt sig imod decorum gældende for præster i tjenestemandsstilling og dermed gjort sig skyldig i en tjenesteforseelse, hvorfor han tildeltes en advarsel. I et læserbrev 1607 i KD fandt Præstehøjskolens rektor Niels Thomsen, at Margrethe Vestager havde optrådt uklogt, idet Bork Hansen ikke havde mistet tillid hos sin menighed, blandt andre præster eller hos sin biskop. Ministeriet havde kun sigtet efter »at banke præsten på plads i statssystemet.«

Professor Svend Andersen mente bestemt ikke, at Bork Hansen havde handlet i strid med præsteløftet, idet præsten har et kald der går forud for det at være tjenestemand. Og vel havde Lyngbypræsten overtrådt lovgivningen ved sine initiativer, men spørgsmålet var om grundlovens støtte til folkekirkeordningen også burde indebære at præsterne var deltagende i statens embedsværk, uden at man derfor straks skulle forlange en adskillelse mellem stat og kirke. KD 0408.

Leif Bork Hansen udtalte 2312 i DR 2 det besynderligt, at statsmagten med advarslen til ham nu stod som en øverste instans i kirken. Efter hans mening havde den konkrete sag afsløret nogle rædsomme mangler i folkekirken. Og det var tvivlsomt om kristendommen eksisterede i Danmark, når man så hvorledes udlændinge blev »tilsvinet«.

Lise Lotte Rebel udbad sig iflg. DR P 1, 2307, i en skrivelse til ministeriet om en klargøring vedrørende kompetenceforholdet mellem biskopperne og km. I samme radioudsendelse oplyste en leder i Den Apostolske Kirke Johannes Hansen, at man fra frikirkehold kunne finde bred støtte til Bork Hansen, akkurat som tilfældet var i folkekirkelige kredse.

Ugeavisen Udfordringen fandt et interessant motiv i sagen der-

ved, at nu var det ikke bare frikirkefolk og dele af IM og LM, der var skeptiske over for kirkens »babyloniske fangenskab«. Også ti-dehvervsfolk og grundtvigianere var utilfredse med »regimenternes sammenblanding«. Det var på tide at kirken blev herre i sit eget hus og ikke lod sig bestemme af staten. No. 32, lederen.

Lars Holm hævdede, at når der var »Ballade i sommerlandet« lå skylden helt entydigt hos Rebel, der havde optrådt uden forsvarlig juridisk og teologisk indsigt. Talen om en præstelig samvittighed fandt Holm ganske uklar. Betød den f. eks., at en præst kunne være lovovertræder uden at der gik skår i hans agtelse som tjenestemand? Ministeriet havde ingen andre muligheder end at give Bork Hansen en advarsel, når nu hans biskop ikke ville drage ham til ansvar. Ved at bede om en forklaring på kms skridt har hun vist, at stadigvæk ikke forstår det system, som hun er en del af. Dsk. Kt. no. 16, s. 227.

Og så måtte Vestager endnu engang møde kritik fra sine egne partifæller. Ifølge Jydske Vestkysten 2707 bakkede RVs kirkepolitiske ordfører Henrik Svane biskop Rebel op ud fra den overbevisning at ministeren ikke burde have blandet sig kritisk i sagen, når biskoppen ikke følte, at der var grund til at skride ind. For Svane drejede det sig simpelthen om, »at staten ikke skal blande sig i kirkens forhold. Og det er ikke flueknepperi.«

I en Ritzau-meddelelse tog Vestager til orde mod sine kritikere. Hun fastslog, at sagen drejede sig om civil ulydighed. Som minister tog hun ikke stilling det faktum at Bork Hansen skjulte flygtninge. Ikke desto mindre var hans idømte straf en »ikke ualvorlig forseelse«. Med hensyn til Rebels spørgsmål udtalte ministeren, at km og ikke biskoppen traf afgørelsen, når det gjaldt gejstliges lovovertrædelser. Pol. 3107.

Professor dr. jur. et phil. Ditlev Tamm betragtede jura og civil ulydighed som adskilte sfærer. Den civile ulydighed havde ingen hjemret i et demokratisk land, hvor der er mulighed for at benytte andre, demokratiske metoder til at afprøve sine holdninger i relation til samfundets bestemmelser. Tamm havde dog efterhånden forståelse, hvorfor præster tog initiativ i asylansøgersager, men alligevel skulle vores flygtningepolitik ikke afgøres »i hver enkelt præstegård«. KD 3010.

Situationen tilspidsede sig for Bork Hansen da Lyngby politi igen rejste sigtelse imod ham, denne gang for at støtte pengeindsamlinger til serbere »under jorden«. Dermed nærmede han sig en regulær

afskedigelse. Men hvis han ikke måtte bistå mennesker i nød havde han ingen interesse i at være præst, udtalte Bork Hansen til radioavisen P 1, 1208. Lyngby politi førte ikke sagen for retten i år.

Selvom Bork Hansens aktion vakte bred opmærksomhed, var han ikke den eneste gejstlige, der bidrog til udlændingedebatten. Flere eksempler kunne nævnes. Jeg indskrænker mit til at pege på biskop Kjeld Holm, der fungerer som formand for Nævnet for Etnisk Ligestilling. Da FDB under ikke ringe medieopsigt i uge 31 afviste at lade muslimske kvinder, der bar hovedtørklæde, arbejde som kassedamer, brugte Holm forløbet til en opfordring til ikke at betragte muslimske indvandrere som en forskelsløs, religiøs masse, men i stedet se på disse folk som enkeltindivider, der burde vurderes ud fra deres faglige kvalifikationer. DR P 1, 0708. Heller ikke kunne Holm se, at anderledes troendes markering af deres religion kunne skade vores tro, som om den kristne tro led skade ved, at andre tog deres trosopfattelse seriøst. KD 0809.

Anderledes end Holm og hans meningsfæller lader det til, at danskerne, iflg. en Sonar-undersøgelse, i høj grad at betragter Islam som en trussel mod dansk kultur og religion, idet 56 procent havde just den opfattelse, medens kun ni procent anså den muslimske indvandring som positiv for os, og 28 procent ikke mente, at det fremmede indslag havde større betydning. Jyllands-Posten 2609.

Forfatteren Ebbe Kløvedal Reich fremsatte i et interview den mening, at Islams tilstedeværelse i vores land havde haft en positiv effekt på det kirkelige engagement. Mr. Bl. no. 4, s. 10.

En anden kulturpersonlighed, forfatteren Ulla Dahlerup betragtede derimod med stor uro indvandringen af muslimer i Danmark. Hun så heri en fare for vores velfærdsstat og den kristendom, som gennem århundrederne har været danskerne »livsindhold, åndsindhold og moralgrundlag«. Kristendommen og Islam var simpelthen uforenelige størrelser. Men i Danmark modtog man masser af fanatiske muslimske præster og der byggede moskeer. Hvor var de danske biskopper henne i denne svære situation? I stedet for at beskytte det danske folk var de blevet nikkedukker for de herskende, og den danske befolkning, som følte sig dybt svigtet, hånede de med grove beskyldninger om racisme. KD, kronikken 2010.

Chefredaktør dr. phil. Anne Knudsen satte et stort spørgsmålstegn ved om Danmark kunne siges at være et kristent land, når man betragtede majoritetens holdning til kristendommen. Et vist ikke før

set synspunkt udviklede hun ved en konstatering af, at da Islam ikke fandtes hos os inden kristendommens hensygnen, så eksisterede Islam i dag som en politisk trussel i Danmark alene derved, at visse muslimers hævden af religion og politik som forbundne størrelser på ganske udemokratisk og uprotestantisk måde var blevet optaget af herværende kristne. Weekendavisen 3-9 september.

Sp. Johannes Kühle vakte harme hos Dansk Folkeparti, fordi han i en prædiken havde angrebet mf. Pia Kjærsgaard og Mogens Glistrups kritik af den gældende indvandrerpolitik. Hverken km eller biskop Søren Lodberg Hvas ville gå ind i klagesagen. Nordjyske Stiftstidende 2411. Kühles prædiken blev offentliggjort i KD 2511.

Rejsepræst i IM Leif Andersen oplevede at politikere som var indifferente over for kirken, ville stå som værnere af kristendommen i front mod de tilkommende, men her var det nødvendigt at sige fra, fordi vi som troende ikke nærede frygt for åbent at tage imod ikke-kristne fremmede. MV no. 24, s. 9.

Vi bemærker altså i begge de opsigtsvækkende sager mod Feldbæk Nielsen og Bork Hansen, at interessen ikke som så ofte før ved lignende episoder udelukkende har drejet sig om den enkelte præst, vedkommendes livsførelse eller samarbejdsproblemer i sognet, men derimod i høj grad om den gejstliges rolle som på engang forkynder og statstjenestemand. Altså igen et ekklesiologisk spørgsmål om kirkens placering i systemet, hvor mange synes at opleve en form for umyndiggørelse af præstestanden. Endelig noterer vi os at Islam af mange opfattes som en fare, hvad der nok har mere med politiske opfattelser at gøre end at det religiøse aspekt skulle spille den store rolle for danskerne.

Kirkeministeriet

Ministerialbøger, økonomi m.m.

Vi har nu flere gange omtalt km.s rolle i dansk kirkeliv. I det følgende vil opmærksomheden blive rettet imod administrative spørgsmål, hvor ministeriet og dermed statsmagten har markeret sig. I 1998 erfarede det i vide kredse, at kirkeministeriet fra år 2001 agtede at indføre en ny form for kirkebøger i stedet for de hidtil anvendte håndskrevne ministerialbøger. Civilregistreringen ville ændre karakter ved at brugerne in casu kordegne og kirkebogsførende præster skulle arbejde på computere tilsluttet en databank, der skulle

have sin base i det nugældende CPR-register. Den Nye Kirkebog (DNK) lå helt på linje med regeringens IT-handlingsplan i øvrigt. Den planlagte omlægning af kirkebøgerne ville naturligvis påføre den kirkelige ligning betydelige udgifter. Det påtænkte skridt vakte en vis uro i kirkelandskabet. Ja, faktisk blev utallige spalter brugt på den sag. Først fremsatte biskop Jan Lindhardt betænkeligheder. Siden offentliggjorde tidehvervspræster en erklæring om at de ikke ville benytte det nye system. Andre tilsluttede sig protesten. Indvendingerne gik hovedsagelig ud på at elektronikken var behæftet med store sikkerhedsrisici. At systemet var for kostbart. At der var tale om et udemokratisk, administrativt tiltag, at kirkebøgerne var sognets, ikke statens ejendom, ligesom man ville bryde med en historisk, velfungerende tradition. Se f. eks. Jesper Langballes instruktive, skarpe artikel i Tidehverv 1998, no. 9 s. 173-177. Provst Ole Chr. Ivertsen havde en replik der gjorde op med antagelsen af sagens vigtighed: »Hvis folkekirken betydning står og falder med personregistreringen, så er der noget i vejen med folkekirken.« Roskilde Stiftsblad, no. 2.

Problematikken fik tilføjet andre aspekter, da samtlige biskopper på deres møde den 4-5. januar anmodede Margrethe Vestager om en drøftelse af de økonomiske konsekvenser af det nye projekt, iflg. biskop Kresten Drejergaard i Pol.s kronik 1503. Kommunernes Landsforening erklærede sig herefter villige til at overtage personregistreringen akkurat som i Sønderjylland, såfremt folketetinget og folkekirken gav grønt lys. Frikirker så vel som Det økumeniske Fællesråd påpegede det uheldige i at et enkelt trossamfund i vores multireligiøse samfund havde patent på civilregistreringen. Biskopperne Kjeld Holm og Karsten Nissen har ligeledes sat spørgsmålstegn om personregistrering bør ligge i folkekirken regi. KD 1901. I en leder 3101 slog Jyllands-Posten til lyd for at personregistreringen som helhed blev overført til kommune og stat.

Provst Lars Holm følte at debatten om kirkebøgerne var præget af et forældet syn på samfundet fra tilhængerne af den gamle ordning. Folkekirken var *også* en statskirke. At føre kirkebog var et ikke specielt kirkeligt arbejde, men dette job hørte under det statskirkelige embede. Og de nye forslag indebar blot en modernisering af statskirken. I øvrigt var der langt vigtigere spørgsmål på dagsordenen end netop denne bagatelagtige sag. LH: Toget er kørt – for længst. Dsk. Kt. no. 3, s. 42-45 især s. 43f. Søren Krarup afviste, at der var

tale om en bagatelsag. En kirkekamp stod for døren forklarede han med den planlagte kirkebogsreform som eksempel. Statens undertøttelse af folkekirken kunne blive for dyr, når magthaverne ville gøre kirken til en slags institution i staten uden respekt for kirkens særlige væsen. Kampen vil komme til at stå mod »politiserende biskopper og sociologiske teologer« som eksempelvis Norman Svendsen og Kjeld Holm. Tidehverv no. 3, s. 50.

I en artikel *Truslen mod folkekirken*, Tidehverv no. 5, s. 92-96, polemiserede Søren Krarup mod Vestager og mod ministeriets jurister for helt at gå i fhv. departementschef Preben Espersens fodspor med sidstnævntes manglende forståelse af folkekirkens sært som en evangelisk-luthersk kirke, og i forbindelse hermed mod Espersens forkastelige opfattelse af folkekirken som et statsligt forvaltningsvæsen uden egne, indre anliggender. Krarups udgangspunkter var den nye elektroniske kirkebog, Snedstedsagen, og Bork Hansensagen.

Jesper Langballe tog de samme kritikpunkter op som Krarup, dog med en endnu skarpere stemmeføring. Langballe mente, at der nu måtte iværksættes et regulær oprør med den stadigt voksende statskirkelighed. Så vidt gik han, at han ikke udelukkede muligheden af at danne lokale frikirker. (Unægtelig helt nye toner fra den kant). Sagen var nemlig, at km havde arbejdet på at omskabe danskernes kirke til en juriststyret statskirke. Og Langballe paralleliserede med den skæbne der overgik kirkerne i de tidligere kommunistiske lande. Her hjemme var »staten blevet folkekirkens værste trussel.« KD 2107. Med hensyn til en frikirkedannelse var det ikke fordi Langballe så den lige om hjørnet, lige så lidt som han fandt det var en lykkelig løsning. Men at etablere en frikirke, befriet fra statsformynderiet, var en mulighed der ikke uden videre måtte skubbes til side, såfremt man ikke ville deltage i »et bovlamt medløb« af statskirken og dermed opgive kampen for at gøre folkekirken til en sand kirke. JL: Kirke, folk og stat. Tidehverv no. 8, s. 176f (s. 170-179).

Margrethe Vestager afviste at diskussionen om de elektroniske kirkebøger havde været ført i dølgsmål. Tværtimod havde der siden 1995 været rigeligt med lejlighed til at diskutere det nye projekt. Men nogen modstand havde der så at sig ikke været at spore. På det sidste havde der dog rejst sig negative røster. Men en større uvilje var faktisk ikke at notere. Endelig understregede ministeren, at hun ikke ønskede at fjerne kirkebogsregistreringen fra folkekirken dels

af praktiske årsager, dels fordi et sådant skridt kunne være med til at bane vejen for en adskillelse mellem stat og kirke. KD 1902. Kresten Drejergaard gjorde opmærksom på at debatten var kørt af sporet, ved at nogle mente, at der forelå et valg mellem de gamle kirkebøger og den nye Edb-teknik. Nej, spørgsmålet var om man ville lade CPR blive i kirkens regi eller overlade registreringen til det kommunale område. Anf. kronik.

Den 23. september kunne KD meddele, at 21 præster som havde erklærer sig villige til at opgive deres stillinger hvis DNK blev indført, da de simpelthen ikke ville føre ministerialbøgerne efter de nye forskrifter; alligevel ville de ikke komme til at spille nogen martyrolle, idet km i første omgang ikke ville gøre noget ved deres nægtelse, så at de indtil videre kunne passe deres kirkebogsarbejde som hidtil. Problemet var åbenbart heller ikke så stort, da de manglende oplysninger fra præsterne ville blive tilført databasen på anden måde.

I forskellige sammenhænge kan folkekirken skabe irritation. Et uopslideligt stridsspørgsmål år efter år er dens pengeforbrug. Både privatfolk og politikere har udtrykt deres utilfredshed. Den 7. februar kunne Ber. Tid. meddele på forsiden, at borgmestre mange steder anklagede de kirkelige beslutningstagere for at bruge for store beløb til byggevirkomhed. Borgmestrene var forargede over at kommunerne var blevet pålagt at stoppe deres planlagte byggeri, ligesom de havde et udgiftsloft på en enkelt procent i stigningstakt. Til forskel herfra kunne folkekirken i 1998 noteres for en udgiftsforøgelse på 5,1 procent. Birthe Lund afviste detaljeret kritikken, som hun fandt uberettiget; således påpegede hun at folkekirkens realvækst i perioden 1975-1998 kun lå på 0,8 procent, hvor kommunerne tegnede sig for en vækst på 1,8 procent; endvidere bemærkede Lund, at kirkeskatprocenten i tiden 1993-1998 vedvarende havde ligget på ca. 0,82 procent, hvorimod kommunernes skatteprocent steg 0,8 procent til 21,7 procent. IMT, no. 8, s. 6-7. Kristeligt Folkepartis kirkepolitiske ordfører, sp. Flemming Kofod-Svendsen mente, at kritikken tildels byggede på myter og på falske ideer om, hvad kirken egentlig er, ligesom ukendskab til kirkens økonomiske struktur hørte med i billedet. Idé Politik 1903, s. 3.

Borgmester (SF) sp. Flemming Christensen havde været en del fremme i medierne med kritik af den folkekirkelige økonomi. Hans initiativ skulle blandt andet betragtes som et vink til finansminister

Mogens Lykketoft i anledning af presset på kommunerne. Men han havde tillige et kirkepolitisk aspekt in mente. Hans påstand var at folkekirken i langt højere grad var en statskirke end man almindeligvis var sig offentligt bevidst. Spørgsmålet var tillige om folkekirken havde en folkelig sag, eller om man ønskede at betale sig fra mere og mere. Mr. Bl. no. 3, s. 5.

Den 2404 havde Jydske Vestkysten haft kontakt med 174 borgmestre, hvoraf de tre fjerdedele ville have regeringen til lægge en lige så stram økonomisk kurs over for menighedsrådene, som den gjorde i forholdet til kommunalbestyrelserne. Samtidig anbefalede Margrethe Vestager, at menighedsråd og provstiudvalg ikke bidrog til at sætte kirkeskatten op, men undlod at gå over gældende niveau. Men ministeren mente ikke, at relationen mellem af kirken og staten var af en art, så staten skulle komme med et ultimativt krav. Fra kommunal side udtrykte man også en vis skepsis om menighedsrådene ville holde sig Vestagers henstilling efterrettelig.

Iflg. Jyllands-Posten 1610 kunne km oplyse, at der i år 2000 ville kunne noteres en realnulvækst i de folkekirkelige udgifter.. Den 8. marts bragte TV DR 1 en udsendelse »Fred med de hellige«, omhandler folkekirkens påståede frådseri. Navnlig rettedes skytset mod de mange sognegårde, tres af slagsen er bygget indenfor de sidste fem år med menighedsrådene som bygherrer. Indslaget blev kritiseret for at være uden trit med virkeligheden, således udtalte Birthe Lund, at det var i sin orden, at der udførtes byggeri af kvalitet, ligesom hun henviste til at sognegårdene virkelig blev brugt i menighederne Mr. Bl. no. 5, s. 7. Et vigtigt spørgsmål var ifølge IMTs lederartikel no 12, s. 4 om ikke folkekirkens beslutningstage-re var mere engageret i at bevare »historiske monumenter« end i at skabe gode betingelser for forkyndelsen af Guds ord.

Jan Lindhardt henviste til USA, hvor kirkegang og højtider stod i sammenhæng med allehånde sociale aktiviteter. Og hos os kunne mange iagttage, at sognegårdene rundt om demonstrerede et og andet om en »stigende sans for at støbe gudstjeneste og forkyndelse ind i en mere omfattende sammenhæng«. Prf. Bl. no. 32 , s. 710.

Teologien og præsterne

I foråret gik professor dr. phil. Christian Thodberg af som professor i praktisk teologi ved Aarhus Universitet. I et stort interview beto-

nede Thodberg nødvendigheden af en klassisk dannelse og udtrykte skepsis over for den megen vægtlæggen på adfærdsfagene i præsteuddannelsen. Endvidere betonedes han nødvendigheden af selv lært praktisk viden om og deltagelse i gudstjenesterne og liturgien inden man tiltrådte et præsteembede. En vis tvivl udtrykte Thodberg med hensyn til de akademiske kvalifikationer hos lærerne ved de folkekirkelige efteruddannelsesinstitutioner. Nyhedsbrev. Det Teologiske Fakultet. Aarhus Universitet, no. 1, s. 23-37, især s. 36f.

Flere debatindlæg om præsternes efteruddannelse kunne nævnes, men for øjeblikket synes debatten at være noget uafklaret med hensyn til fremtiden; men at forandringer ville finde sted, er ganske utvivlsomt både med hensyn til selve teologistudiet som med videregående og supplerende kurser. Uenigheden om universitetsstudiets karakter og opbygning har vakt en vis turbulens, som også offentligheden fik indblik i. Et resultat af uroen viste sig ved det københavnske fakultet, hvor dekanatet trak sig og blev afløst af nye folk. Se hertil Universitetsavisen nr. 13.

De mest fyldestgørende overvejelser om teolstudiets kår i de kommende år finder man i tidsskriftet *Fønix*, no. 3, hvor en række kendte teologer plus dr. phil. Hans Hauge fremsætter visioner og forslag.

Et tankevækkende indlæg om betimeligheden i at styrke og bevare den akademiske uddannelse for fremtidens præster gav sp. Eva Tøjner Gøtke i *Vartovbogen* for 1999, s. 64-69. Teologien skulle efter hendes mening fortsat være et akademisk fag, altså et universitetsstudium og ikke et fag på en præsteskole. Teologien var just præsternes »faglighed«. I modernitetens samfund var det uomgængeligt, at præsten godtgjorde sin faglighed som prædikant og ved de kirkelige handlinger. Gøtke fandt betænkeligt, hvis kirken i alt for høj grad ville bestemme den præstelige uddannelses karakter. Faren bestod i at de kommende gejstlige ikke ville blive tilstrækkeligt kritiske over for traditionen i kirken, men blive ghettoiserede i kirkeligheden, og dermed ude af kontakt med moderniteten. Tværtimod gjaldt det om at styrke det faglige plan på vores universiteter. Og hvad angik den praktiske, præstelige uddannelse tilegnede man sig den visdom bedst ved at leve sammen med sit sogn, hed det i samklang med mange andre røster.

Sp. dr. theol. Jesper Høgenhaven mente, at folkekirken mere og mere blev præget af virksomhedsideer »i takt med, at det teologiske

refleksionsniveau synes at være for hastigt nedadgående.« KD 2804.

Formanden for Dansk Bibel-institut sp. Finn Kappelgaard rettede i en formandsberetning et angreb på de teologiske fakulteter, navnlig det københavnske, fordi undervisningen efter hans mening var behersket af en voldsom bibelkritisk holdning. Troens basis opløstes totalt, evangeliet var uden substans, og de nye præster kom til menighederne med menneskers ideer og ikke med det evangeliske budskab. DBI-posten, no. 4, s. 2. Dr. theol. Kurt Christensen bemærkede, at de teologiske universitetsfolk ansattes uden skelen til deres holdning til bibelsk og luthersk kristendomsforståelse. Universitetsteologien befandt sig i en »nødtilstand«. De statsdrevne fakulteter kunne ikke reformeres radikalt indefra, hvorfor Menighedsfakultetet var »en indlysende kirkelig nødvendighed«. Vennebladet, no. 7, s. 3. Rektor Ole Jensen fandt derimod balancen mellem universiteterne og folkekirken udmærket, når det gjaldt præsteuddannelsen. Vel at mærke hvis fakulteterne undgik at skride ud i religionsvidenskabelighed eller i menighedsfakultetsteologi. Fønix no. 3, s. 145.

I Danmark har vi kun de to statslige, teologiske fakulteter, der alene har eksamensret. Hvis de kommende år bringer en adskillelse mellem stat og kirke, og der opstår flere kirkesamfund som følge heraf, kan det vel forventes, at de to nævnte alternative uddannelsessteder, DBI og Menighedsfakultetet, fuldt ud vil uddanne præster til sogne og organisationer, der står på en konservativ, teologisk linje.

Teol. dr., lektor Nicolai Winther-Nielsen fandt folkekirkens ansættelsespraksis direkte udemokratisk, fordi mindretalsgrupper, missionsfolk og karismatikere ikke blev tilgodeset ved præstevalg. Et skarpt angreb rettede han mod manglende demokrati i uddannelsesledet for præster. Statsfakulteterne besad et uddannelsesmonopol der medførte, at kompetente institutioner som DBI og Menighedsfakultetet ikke engang havde eksamensret. Det var en uholdbar situation, så meget mere som Menighedsfakultetet havde tilstrækkeligt kvalificerede lærere. Hverken teologisk eller moralsk var det rimeligt at de alternative uddannelser blev holdt ude. KD 2606.

Om det store flertal af folkekirkens menigheder vil slå ind på en mere konfessionel linje, kan man have sin tvivl når man skuer ud over det nuværende kirkelandskab. De nye religioner tilsykekomst

og modstillingen til dem, først og fremmest til Islam, kunne lede til den antagelse; at der i den forbindelse skulle være tale om en nybe-sindelse i den danske befolkning tyder kun lidt på. Den evangelisk-lutherske kristendomsopfattelse står næppe over for en renæssance, snarere er fornemmelsen for »den fjerne kirke« blevet mere udtalt.

En bemærkelsesværdig nyhed på det om jeg så må sige praktisk teologiske felt var et genoptryk af tidehvervsbevægelsens måske skarpeste hjerne, pastor Kristoffer Olesen Larsens vigtigste arbejder i værket *I Ansvar og i Tro*, bind 1 og 2, Reitzels Forlag. Olesen Larsen ønskede ikke status som videnskabsmand, men han fremstod som en betydelig eksistensteologisk tænker. Når hans navn stadig er levende 35 år efter hans død, skyldes det især hans kierkegaardsk prægede kulturkritik og skarpe skepsis over for en autonom humanisme i videnskab og samfund, ligesom hans polemik mod en navlebeskuende oplevelsesreligiøsitet forekommer aktuel. Samtidig må det dog noteres at eksistensteologien ikke har den betydning blandt præsterne sådan som tilfældet var i 1950'erne og 1960'erne, da den tyske teolog Rudolf Bultmann for mange var den lysende stjerne på teologiens himmel.

Årets bragte også bemærkelsesværdige disputatser, ph.d.-afhandlinger og andet videnskabeligt værk, men angående disse vigtige sager henvises primært til andre publikationer som f. eks. Dansk Teologisk Tidsskrift.

*

Året der gik var som indledningsvis nævnt præget af diskussionen af relationerne mellem staten/samfundet og folkekirken, men andre spørgsmål er naturligvis også inddraget i vores undersøgelse. Nåede man frem til større klarhed i den kirkelig debat? Jeg synes det. Det gælder således i Feldebæk Nielsen sagen. Med større indsigt støder man tit på større modsætninger. Det gælder også i de problematikker, som er behandlet og kommenteret i herværende artikel.

Med denne »oversigt« har jeg fuldført en serie på seks årsbidrag i Kirkehistoriske Samlinger og vil bruge nogle få linjer på at gøre en samlet status, inden jeg fortsætter rækken. Pladsen i vores årsskrift har naturligvis ikke tilladt de store, dybdeborende analyser. Allige-

vel har jeg forsøgt at holde en linje, gøre udredningerne tematiske ud fra den synsvinkel, at folkekirken står i et tidehverv hvor kirkens folk selv synes i vildrede ad hvilke veje man skal vandre i et folkeligt landskab, hvor der synes mange hindringer for den videre færd for dem, der vil bringe evangeliet med ud i fremtiden. Jeg har da så i disse oversigter peget på usikkerheden når det gjaldt forkyndelse, teologi, hymnologi, stat-kirke- problematikken, biskoppernes rolle, strukturproblemer herunder synodale tanker, samt uenighed om moderne kunst, holdningen til flygtninge og nydanskere. Kirkens folk har ikke vejet tilbage for debatten. Jeg mener ikke som Svend Bjerg, »at folkekirken er en regelret præstekirke, der trues af undergang som følge af præstelig passivitet.« Pol. 1606. Aktivitet er der nok af i kirken, men fælles fodslag finder man nu som før ikke hos de agerende. For selvom de gamle partidannelser i kirken næsten er en saga blot, eksisterer der markante modsætninger. Ja, diskussionen har til tider været temmelig heftig. Men offentlighedens interesse for det kirkelige liv har et begrænset omfang. Ikke alle deler min opfattelse, således hævder religionshistorikeren Mikael Rothstein, at kirken har en vældig indflydelse i samfundet: »Som politisk interesseorganisation, som etisk vagthund og socialt.(...) Kig på debatten i aviserne.« Frederiksborg Amts Avis 2108. Efter mit skøn har samtalen derimod nærmest haft en intern kirkelig karakter. Men i modsætning til tidligere, da den dialektiske teologi i dens forskellige afskygninger stadig var på banen, beskæftiger man sig i høj grad med strukturspørgsmål og kommunikationsteknik og mindre med de spørgsmål forkyndelsen i sig selv stiller. Går folkekirken sin undergang i møde skyldes det, at folket på et tidspunkt ikke ønsker at gøre brug af servicekirken. Men foreløbig tyder ikke meget i den retning. At kirken så udhules af mangel på teologisk og evangelisk indhold er nok et større faresignal i situationen. Bedrøveligt for en del kirkegængere, er det at lytte til mange moderne, nok så poetiske og livskloge prædikener uden substans, eller måske bedre: prædikener hvor kristendommens budskab gøres mere horisontalt end vertikalt. Sommetider kan man have indtryk af at en overbevist ateist ved mere om kristendommens centralpunkter end mange præster, som når den kendte journalist Pedro, der ikke regner sig for troende, præcist beskriver kerygmaet, og slutter med, at »det må være dét, det handler om som præst. Ikke at gå omkring og være en flink fyr, ligesom Jesus for 2000 år siden.« EB 0209. Eller som sp. Mikkel

Wold mere teologisk udtrykte det: »Kirken må ikke glemme det teologiske gods, de tunge, store spørgsmål om synd og nåde og tilgivelse – bare fordi man gerne vil være service-minded og ikke forskrække folk.« Pol. 2011.